

ULUSLARARASI
BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU

— V —

**Rîsale-i Nur'a Göre
Kur'ân'ın İnsana Bakışı**

24-26 Eylül 2000 - İstanbul - TÜRKİYE

ISBN: 975-8719-04-1

Risale-i Nur'da Kelamullah

Dr. Ali Mermer*

GİRİŞ

Evrende her şey anlamlıdır ve bu anlamlılık bir hakikati ifade eder. İnsan ise, evrenin anlamını anlama ve dolayısıyla evrensel hakikati bulma duygusuna sahiptir. Zaman ve mekân içerisinde yaratılan insan, evrenin ayrılmaz bir parçasıdır. Varlık âlemini kuşatabilmesi için yaratılmışlık gerçeğinden kendini soyutlaması gerekir. Böyle bir imkânsızlığı özünde taşıyan insanın bizzat kendisinden evrensel hakikati bulması beklenemez. Ancak, insanın tüm ihtiyaçlarını karşılayan yaratıcı, evrenin anlamını anlamaya muhtaç yarattığı insanın bu ihtiyacını da karşılar.

Tarih boyunca insanlar hakikati arama çabası içinde olageldiler. Her şeyin kasıtlı yaratıldığını görüp, evrenin bir yaratıcısının olması gerektiğini düşünenler, peygamberlerle gönderilen mesaja muhatap oldular. Evrenin-konuştuğu dili bu mesajın rehberliğinde yorumladılar ve nasıl bir hakikata işaret ettiğini anladılar.

Diğerleri ise, bu mesaja sırtlarını çevirip, evrenin konuştuğu dili bizzat kendilerinin anlayabileceklerini iddia ettiler. Hakikati kendilerinin bulabileceklerini sandılar. Fakat, vakia hiç de böyle olmadı. Vahyi dinlemeyen filozoflar, sistematik

* Dr. Ali Mermer, 1949'da Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu ilde tamamladı. 1972 tarihinde Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. 1975'te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Master ve doktora çalışması için İngiltere'de bulundu. Öğrenimini Durham Üniversitesi'nde devam ettirdi. "Dini kimlik: Bugünkü Türkiye'de Nurcu Hareketi" teziyle doktorasını tamamladı. Halen bir eğitim kurumunda çalışmaktadır.

Dr. Yamina Mermer'le evli olan Ali Mermer iki çocuk babasıdır.

bir metodolojide ittifak edemediler ve tarih içinde hep birbirlerini yanlışlayarak geldiler.¹

Bu durum, 20. yy düşünürlerinin, insanın hakikati bizzat kendisinin bulmasının mümkün olup olmadığını açıkça ve cesurca gündeme getirmelerine neden oldu. Dışımızdaki olayları nasıl anlıyoruz ve anladığımızı nasıl biliyoruz? Anladığımızın doğru olup olmadığını nasıl test edebiliriz? İnsanın önyargısız bir anlama faaliyetiinde bulunması mümkün müdür? gibi sorulara cevap arandı. Hermenötik (Anlambilim) üzerine çalışmalarıyla tanınan Gadamer, bütün anlamların aslında birer yorum olduğunu açıkça ifade etti.² Anlama ile yorum arasında temelde bir farkın olmadığını kabul eden filozoflar, artık, yorumlardan etkilenmemiş, önyargılardan kendini sıyrılmış 'objektif', tarafsız bir anlamadan söz etmenin imkânsızlığını ilân ettiler.³

Post-modern düşünürlerin çoğu, kâinatın kendisi konuşmaz, biz onu konuştururuz, herkes kendine göre bir anlam verir; dolayısıyla evrensel bir doğru veya yanlış bahsedilemez, tezinde birleştiler.⁴ Böylece hakikatın varlığını inkârâ kadar gittiler. Eğer hakikat yoksa, zorunlu olarak insanlığın "önlenemez yıkıma" terk edileceği de bilinen bir gerçektir.⁵

Bununla birlikte, problem, yalnızca insanın neyi bilip bilemeyeceği konusunda entellektüel bir tartışmadan ibaret değildi. Problem, insanlık için en temel soruların cevapsız kalışydı: Biz neyiz? Hangi kurallar bizi bağlayıcı olmalıdır? Geleceğe ait ümitlerimizi hangi esaslara dayandırmalıyız? Bu sorulara evrensel cevapların bulunamamasından kaynaklanan rahatsızlık, moral, sosyal ve politik hayatımızı da etkilemekteydi.

Şurası bir gerçektir ki, bizim dışımızda bir dünya vardır. Bizim inançlarımızdan, tahminlerimizden, arzularımızdan bağımsız, istesek de istemesek de varlığını bize zorla hissettiren ve ne düşünebileceğimiz, ne söyleyebileceğimiz, ne yapabileceğimiz konusunda bizi yönlendiren bir dünya olduğuna dair yaşam deneyimize dayalı "esaslı bir duyguya" sahibiz. Ve bu duyguyu görmemezlikten gelemeyiz.⁶

Demek ki, gerçek vardır. Ancak, insan bu gerçeği kendisi tespit edemez. Kendisinin ve beraberinde bulunan şu evrenin hakikatını anlamak için çırpınan in-

¹ Michael Dummet, *Truth and Other Enigmas* (London: Gerald Duckworth, 1978), 458.

² Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method* (London: Sheed and Ward, 1988), 346.

³ Örnek olarak bkz. Charles Sanders Pierce, *Collected Papers of Charles Sanders Pierce*. Ed. Charles Hartshorne and Paul Weiss (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1931-35), 156.

⁴ Örnek olarak bkz. Richard Rorty, *Contingency, irony, and solidarity* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 6.

⁵ Richard J. Bernstein, *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics, and Praxis* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1993), 200.

⁶ R. J. Bernstein, *Beyond Objectivism.*, 4.

sana, 'objektif ol', 'önyargısız ol', 'bilimlere güven', 'aklın sana yeter' türünden yapılan tavsiyelerin tümünün sahte olduğu artık açıkça ortaya çıkmış oldu.

İnsan, evrenin bir parçası olarak yaratılmıştır. Zaman ve mekân boyutuyla evrenin dışına çıkıp onun tümünü kavrayabilecek bir özelliğe sahip değildir. Evrenin anlamını, hangi dili konuştuğunu, tahminen değil, gerçek anlamda ancak evrenin yaratıcısı bilebilir ve insana da ancak O bildirebilir.

BÖLÜM I: RİSALE-İ NUR'DA ÂLEM TASAVVURU

"Mücessem lâfz-ı mânidardır âlemde her mevcud." (482/2).⁷

Bediüzzaman Said Nursi

Düşünürlerin çoğu evrenin bir kitap gibi anlamlı olduğunu söylediler ve onu yorumlamaya çalıştılar. Spinoza gibi bazı düşünürlere göre, bir metni bile yorumlanmanın metodu, evreni yorumlama esasına dayanır.⁸

Evrenin anlamlı bir kitap olduğunu söylemek doğrudur ama, esas sorun bu kitabın tanımının nasıl yapılacağındadır. Anlamlı bulmakla birlikte, hiçbir mantıksal gerekçeye dayanmaksızın, evreni, rastlantılar sonucu kendi kendine var olan bir kitap gibi görenler, onu 'tabiat kitabı' (book of Nature) olarak nitelendirdiler. Bu anlamlı kitabın bir Yazarının olması gerektiğini kabul edenler ise onu, 'İlâhi kitap' (book of God) olarak gördüler.

Said Nursi, bir harfin bile yazıcısız olamayacağını apriori olarak anlayabilen insanlar, "nasıl bir harfinde bir kitap yazılan şu kâinat kitabını kâtipsiz zannediyorlar?" (172/1) diye hayretini dile getirir.⁹ Onun gözünde kâinat, antika bir kitap gibidir. Her bir harfi sanki zümrüt, elmas, inci gibi kıymetli taşlarla yazılmış, okumasını bilen ya da bilmeyen herkesin hayretle karşıladığı bir kitap. Hakikatini anlamak isteyenler için o kıymetli mücevherlerin her biri, anlamındaki güzelliklere işaret eder.(49/1).

Nursi, her bir varlığın evrensel bir hakikati olduğunu savunur. Ona göre her şey, düşünebilen yaratıkların incelemeleri için Rableri tarafından gönderilmiş bir mektuptur. (481/2). Harika bir sanat eseri olan bu mektubun her harfi yazarının özelliklerini tanıtır. Bu özellikler ise, her zaman her yerde görünen evrensel haki-

⁷ Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerinden yapılan tüm alıntılar, "*Kaynaklı-İndeksli Risale-i Nur Külliyyatı* (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1996) adı altında toplanmış 2 ciltlik eserden yapılmıştır. Referansların takibini kolaylaştırmak için ilgili yerlerde parantez içerisinde sayfa numarası ile aynı sayfanın kaçınıcı kolonunda olduğu bir kesme işaretinden sonra yazılmıştır. Her iki kolona taşın referanslarda ise yalnızca sayfa numarası verilmiştir.

⁸ Gadamer, *Truth and Method*, 159.

⁹ Evreni 'tabiat kitabı' olarak tanımlayanlara karşı Nursi, Kur'an'ın evrenden nasıl bahsettiğini şöyle ifade eder: "Kâinata tabiat ciheline bakmıyor. Belki bir san'at-ı ilâhî, bir sıbğa-i Rahmâni noktasında bahseder; akılları şaşırtmaz. Marifet-i Saniin nurunu telkin eder. Herşeyde âyetini gösterir... Kâinata nazarı, kör tabiat yerine, şuurlu, hem rahmetli bir san'at-ı ilâhî onun medar-ı bahsi." (338/2).

katlerdir. Küçük ya da büyük her bir mevcudu sonsuz anlam ifade eden şu evrenin dayandığı hakikatler ise, Yaratıcısının *Esmâ-i İlâhiyesi*dir.

Nursi'nin, kâinatı bir Esmâ-i İlâhiye kitabı olarak tanımlaması, İslâm düşünce tarihinde yeni değildir. Nitekim, İbn Arabî de *Futuhât-ı Mekkiye*'sinde kâinatı bir çeşit Esmâ-i İlâhiye kitabına benzetmiştir.¹⁰

Evreni anlamanın ancak Yaratıcısı ile ilişkilendirilmek suretiyle mümkün olduğunu savunan Nursi, bu ilişkilendirilmenin Yaratıcısının isimleri aracılığı ile yapılması gerektiğini vurgular. İslâm düşünce tarihinde Esmâ-i İlâhiyeye dayandırılarak evreni anlama çabaları, aslında, Kur'an'ın rehberliğinde düşünme geleneğinin bir ürünüdür. Örneklerini daima herkesin her zaman gözlemleyebileceği varlıklardan seçen Kur'an'a¹¹ uyararak Nursi de, risalelerinde basit örneklerle evren-Esmâ-i İlâhiye ilişkisini okuyucularına göstermek ister. Meselâ, bir çiçeği ele alır ve herkesin bildiği özellikleriyle Yaratıcısının isimlerini nasıl *zikir* ettiğini uzun uzun anlatır. Yani, çiçek bir görev yapar. Kendini Yapanın vasıflarını ilân eder. Bilinçli, düşünen insanlar da bu ilânı okuyup anlamakla görevlidir. Yeryüzü de bir çiçek gibidir, o da bir *tesbih* görevi yapar. Yani, üzerinde ilân ettiği Yaratıcısının özelliklerinin, ancak tüm evrenin Yaratıcısına lâyük özellikler olduğunu, yani Onun, Yaratıcı tanımına uymayan eksikliklerden uzak olduğunu gösterir.

Görünüşte bilinçsiz katı madde gibi görünen her bir mevcudun, canlı ve bilinçli, birbirleriyle bağımlı, iç içe geçmiş tesbih görevleri vardır. Bir ağaç, hem bütün bir ağaç olarak, hem de o ağacın yaprakları, meyveleri, çiçekleri de ayrı ayrı kendi başlarına bir bütünlük içinde Yaratıcılarına tanıklık yaparlar. Her mevcut anlamlı bir cümledir. O mevcudu oluşturan parçaları ise birer kelimedir. İnsanlar konuşurken kurdukları cümlelerin kelimeleri ve harfleri o cümlemin tüm anlamını taşımazlar. Nursi'nin gözlemlerinde, evrenin kullandığı dilde ise durum tamamen farklıdır. Her cümlemin taşıdığı mesajın tümünü, hologramda olduğu gibi, o cümleyi oluşturan her bir kelime de aynen taşımaktadır. Büyüklük ve küçüklük, bütün ya da parça oluş, ilân ettiği mesaj itibarıyla, yapmış olduğu tesbih görevi itibarıyla, farklı değildir. Bir meyvenin hücreleri de ancak Yaratıcısının ilmi, iradesi ve gücü ile hareket ettiğini söyler. Bir ağaç büyürken de aynı ilânı yapar, gökyüzü denizinin oluşturduğu cümlemin kelimeleri olan güneş, yıldızlar ve gezegenler de hareket ederken aynı anlamı insanlara taşırlar.(229/1).

İnsan, varlıkların anlamsız olamayacağını anladığı zaman, onların ifade ettiği anlamları anlamaya başlar. Değilse, büyük veya küçük, bütün veya parça, tek başına veya birleşik olarak hiçbir şey insan için hiçbir anlam ifade etmez. Her şey ya tümüyle anlamlıdır, ya da hiçbir şeyin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü evren bütün sözcükleriyle aynı mesajı taşıyan bir cümledir.

¹⁰ Taufic İbrahim, Arthur Sagadeev, *Classical Islamic Philosophy* (Moscow: Progress Publishers, 1990), 314.

¹¹ Örnek olarak Kur'an'ın şu âyetlerine bkz. 80:24-32, 79:27-33; 88:17-20; 30:50; 36:77-81; 16:3-2. Daha kapsamlı bir liste için 29 nolu dipnota bkz.

Varlıkların anlam taşıma görevlerinin büyüklük ve küçüklükleriyle ters orantılı olabilecek bir sanat özelliğine de sahip olduklarına dikkati çeken Nursi, bir insanın en az tüm bir kâinat kadar yaratılış harikası olduğunu söyler. Bir çiçek bir yıldızdan daha az mesaj taşımaz. Bir çekirdek içindeki potansiyel ağaç, yani vücudu takdir edilmiş bir kaderî ağaç, bahçede cişmanî vücut verilmiş bir ağaçtan daha vurgulu bir şekilde Yaratıcısının özelliklerini ilân eder. Çıplak gözle görülemeyecek kadar çok küçük bir zerre üzerine partiküllerle yazılmış bir kitap, gökyüzünde yıldızlarla yazılmış bir kitaptan daha harika bir sanat mucizesi olabilir.(463/2, 334/2).

Nursi, evrenin anlamını anlamada rehber olarak kabul ettiği Kur'an ile evren arasında bir bütünlük kurar ve evreni, "cismânî bir Kur'ân-ı Sübhânî" (969/2) olarak tanımlar. Kâinat ile Kur'an'ı özdeşleştiren bu ifadenin altında Kur'an ayetleri ile yaratılış ayetlerinin aynı kaynağı ve aynı özellikleri paylaştığı görüşü yatar. Anlam yaprakları bir gül goncası gibi iç içe sarılmış (859/1) şu kâinat kitabının her sayfası bir kitap, her satırı bir sayfa kadar mana ifade eder. Kur'an ayetleri de, her devirde her insanın her halet-i ruhiyesine karşılık gelecek değişik anlamları içerir.(183/1).

Şimdiye kadar ortaya çıkan bütün fen bilimleri, keşfettikleri kurallarıyla, varlıkların dillerini inceleyerek aslında Yaratıcının özelliklerini çalış-gelmişlerdir.(261/1). İslam düşüncesinde, yaratıcı ile yaratıklar, yani, Allah ile dünya arasındaki ilişkinin bilgisi, aslında, Allah'ı tanıma bilgisi olarak algılanır. Osman Bakar'ın ifadesiyle, "Bir Müslümanın Allah'ı tanıma çabasının temelli bir bölümünü, İlâhî yaratma fiilinin bir sonucu olan evren hakkındaki bilgisi oluşturur."¹²

Dikkatle incelenince, varlıkların taşıdıkları özelliklerin, Yaratıcılarının Esmâ ve Sıfatlarının yansımaları olduğu ortaya çıkar. Yaratıkları incelemek, Nursi'ye göre, İlâhî yaratma fiilini ve bu fiilin eserlerini Esmâ-i İlâhiye dürbünleriyle incelemek anlamında olmalıdır. Bu isimlerin müsemmasına, bu sıfatların sahibi olan Zat'a ancak bu yolla ulaşılabilir.(773/2). Vahyin getirdiği haberlerin ışığı altında Kâinatı incelemek ve kâinatın şahitliği altında vahyi tasdik etmek demek olan Kur'an-kâinat denkliği böylece kurulmuş olur.

Eğer bu denklik bozulursa, Yaratıcının kudretinin ve ilminin birer yansıması olan ve varlıkları bir düzen altına alan İlâhî yaratma fiilinin kanunları, bağımsız yaratıcı bir kudret sahibi gibi görülmek zorunda kalır.(682/1). Yaratıcının sonsuz özelliklerine şahitlik yaptığı için 'alem-i şehadet' diye anılan şu evrenin parçalarını bir düzene koyan "şeriat-ı fitriye-i kübra-yı İlâhiyenin cilveleri" [Allah'ın yaratmasının evrensel kurallarının görüntüleri]ne, 'doğallık' izafe etmek gibi bir yanlışlık ortaya çıkar.(1369/2, 682/2).

Nursi, Yaratıcının evrensel kurallarının iki türlü olduğunu söyler. Biri, Allah'ın kelâm sıfatının tecellisi olan, âlem-i asgar diye nitelendirilen insanların dav-

¹² Osman Bakar, *Tawhid and Science* (Kuala Lumpur: Secretariat for Islamic Philosophy and Science, 1991), 62.

ranışlarını düzenleyen ve insana uyması tavsiye edilen kurallardır. Diğeri, Allah'ın irade sıfatının tecellisi olan, makro insan diye nitelendirilen evreni (insan-ı ekber olan âlemi) düzenleyen ve evamir-i tekviniye, sünnetullah, kavanin-i âdetullah, yani yaratılış kanunları adıyla anılan kurallardır. Bunlar, *itibarî*dirler, yani var sayılırlar ve gözlemlenmeden apriori olarak bilinemezler. İnsanlar ancak yaratılış gerçekleşikten sonra, yaratıcının yaratma biçiminden ampirik gözlemlerine dayanarak aposteriori kurallar çıkarabilirler. Yaratılış kuralları bilgi cinsindedir, varlık âleminde vücutları yoktur. Dolayısıyla, kudreti gerektiren yaratma fiili bunlara izafe edilemez. Bu kuralların, Yaratıcının kudret sıfatının özelliği olan tesir ve icada, yani yaratmaya kabiliyetleri olduğu hiçbir surette ne ispat edilebilir (provable), ne de doğrulanabilir (verifiable). Bu yaratılış kurallarına *tabiat* (nature) adını takmak tamamen yanlıştır. (228/1, 334/2, 575/1).

İslam geleneğinde, Allah'ın kanunlarının hem insan hayatında hem de âlemin yaratılışında aynen hakimiyetini sürdürdüğünü düşünmek oldukça yaygındır. Bu ikisi arasındaki fark, Allah'ın iki ayrı sıfatının tecellisinden kaynaklanır. Bir şeyin varlığı ancak Allah irade ederse mümkün olur; kendisi için *irade* edilen var oluş kuralına zorunlu olarak *teslim* olur. "Her bir varlığın var oluş kuralını bilmek, o varlığın İlahî iradeye teslim oluş şeklini bilmek demektir."¹³ Bir teslimiyet dini olan İslamiyette bilimsel çalışmaların amacı da, varlıkların Allah'ın iradesine teslim oluşlarının kurallarını bulmak ve bu kurallar ağının dokumasıyla kendilerini gösteren İlahî isimleri insanlara tanıtmak olmalıdır.

Kur'an ile gönderilen anlatıma dayalı, yani sözlü kuralların, kâinatta görünen yaratılış kuralları ile iç içeliğini 'ayet' kelimesi güzel bir şekilde ifade eder. Kur'an'da ayet sözcüğü, hem Kur'an'ın cümleleri için ve hem de varlıkların her biri için kullanılır.¹⁴ Bu durum, İslam dininde Kur'an gibi kâinatın da bir İlahî vahiy olarak algılandığını gösterir. Gazali, kâinattaki her varlığın daha üst âlemde bulunan bir şeyin ayeti, sembolü olduğunu söyler.¹⁵

Evren bir ayet olarak algılanırken dikkat edilmesi gereken nokta, bu kelimenin *imaj*, *kopya* veya *suret* anlamına gelmediğidir. Ayet, kendinden başka bir şeye işaret eder ve işaret ettiği şeyin herhangi bir özelliğini kendinde bulundurmaz. Gadamer, "... gösterge (sign), kendi içeriğinde olan bir şeye işaret etmez. Hatta, işaret ettiği şeyin içeriğinin bir benzerini dahi kendisinde bulundurması gerekmez."¹⁶ der.

Demek ki, evrenin kendi Yaratıcısına bir ayet olduğunu söylemek, onun Yaratıcısına ait bir özelliği içermediğini belirtmek anlamına gelir. Evren, yalnızca, bilinçli bir gözlemleyici olan insanın kavrayabileceği dilde Yaratıcısını ilân eden ayetler bütünüdür. Nasıl ki, Kur'an, insan aklının kavrayabileceği düzeyde

¹³ Bakar, *Tawhid and Science*, 71.

¹⁴ Örnek olarak şu ayetlere bakılabilir: 30:20-25; 45:3-13.

¹⁵ Bakar, *Tawhid and Science*, 66.

¹⁶ Gadamer, *Truth and Method*, 373.

Yaratıcısının konuşmasıdır, yani tenezzülât-ı İlâhiyedir. Kâinat da, insan aklının kendi kapasitesince anlayabileceği düzeyde insana konuşan İlâhî kudret ve irade dilinin bir konuşmasıdır. O da bir tenezzülât-ı İlâhiyedir.

Çalışmamızın Risale-i Nur'da Âlem Tasavvuru başlığı altındaki bu kısmında ulaşılan sonuçlar, Kur'an ile kâinat arasında ilişki kurmanın aşamalarındaki farklılığı belirtecek bir karşılaştırma yaparak özetlenebilir.

Evreni yaratılmış olarak algılayanlar, evren ile kutsal metin arasında bir ilişki görürler. Çünkü her ikisi de Yaratıcıdan gelmektedir ve dolayısıyla vahiydir. Bu sonuç, Risale-i Nur'da benimsemekle birlikte, onun farklılığı, bu iki vahiy türünü birbirleriyle ilişkilendirme biçimindedir.

Bu ilişkilendirme biçimini üç aşamada değerlendirirsek, Risale-i Nur, üçüncü aşamayı temsil eder.

Birinci aşama

Kur'an: Kitap

Kâinat: Kitap

Her ikisi de Allah'ın vahiydir. Aralarında birbirlerinin anlaşılmasına yardımcı olan bir ilişki görülmez.

- Kur'an kitabı Allah'ın Kelâm sıfatından, kâinat kitabı da Allah'ın İrade sıfatından gelir.

- Kur'an, tarihsel bir kutsal metin olarak algılanır.

- Kur'an'dan dinî ilimler, kâinattan fen bilimleri çıkarılır. Her iki bilimin de oluşumunda kullanılan *metodlar* birbirlerini etkilemezler.

İkinci aşama

Kur'an: Kelâm-ı İlâhî

Kâinat: Kitap

Her ikisi de Allah'ın vahiydir. Aralarında bir ilişki görülür ve bu ilişki tek yönlüdür: Kâinatın tanımı, Kur'an'dan alınan habere göre yapılır.

- Madem Kur'an her şeyin Yaratıcısının Allah olduğunu *söyledi*. Öyleyse, kâinatın Yaratıcısının Allah olması gerektiği sonucuna ulaşılır.

- Kur'an, Allah'ın İlm-i Ezelîsinden gelir ve fakat belli bir tarih dilimindeki konuşmasıdır.

- Metodolojisinde, Allah'ın kitabı olan Kâinat, Kur'an ile gelen haberin doğruluğunu tasdik için şahit olarak kullanılmaz.

- Dini ilimlerin oluşumunda kâinattan yararlanılmadığı gibi, kâinattan çıkarılan fen bilimlerinin oluşumunda da Kur'an'dan yararlanılmaz.

Üçüncü aşama (Risale-i Nur'un bulunduğu aşama)

Kur'an: Tekellüm-ü İlâhî

Kâinat: Konuşan kitap

Her ikisi de Allah'ın vahyidir. Aralarında karşılıklı ve sürekli ilişki vardır. Kur'an, kâinatı tefsir eder; kâinat, Kur'an'ın davasına bürhandır.

- Kâinat, Kur'an'ın rehberliğinde okunur. Kur'an'ın davasına da kâinat şahitlik eder.

- Kur'an Allah'ın İlm-i Ezelîsinden gelir ve her zaman "taze nazil oluyor" (972/2) gibi okunur.

- Kur'an, Allah'ı İsimleriyle bildirir. Kâinat da bu gaybî haberin doğruluğuna, kendisini Yaratanın İsimlerini ilân ederek şahitlik yapar. Böylece, marifetullahı ulaşmak için bir *metodoloji* çıkar.

- Dini ilimler ile fen bilimleri birbirleriyle öyle kaynaşırlar ki, aralarında alan farkı kalkar; din ilimleri ve fen bilimleri ayırımı anlamsızlaşır.

BÖLÜM II: KONUŞMANIN HARFLERİ: ATOMİZM

"Bir noktayı yerinde icad etmek için, bütün kâinatı icad edecek bir kudret-i gayr-i mütenahi lâzımdır" (1368/2).

Bediüzzaman Said Nursi

İnsanoğlu kapasitesi elverdiği kadarıyla kâinatı anlama çabasını her zaman gösterdi. Kâinatı anlamak, onun en küçük birimi olan zerreyi doğru anlamakla başlar. İslâm toplumunda, Democritus'tan başlayan ve Aristocularla devam eden atom anlayışına karşı çıkış, hicri ikinci asırda (miladî yedinci asırda) yaşayan Dirâr b. 'Amar'dan gelir. Dirâr b. 'Amar, zerrenin, cevher ve araz (essence and accidents) denilen iki farklı parçadan oluştuğunu savunan anlayışı reddeder. Ona göre cisim, yalnızca arazların kümeleşerek bir bütün teşkil etmiş halidir. Zerre, var edildiği andaki arazların hepsinin bütünüdür.

İslâm düşünce tarihinde Sünnî Kelâmın esasını oluşturan Eş'ari (ölümü hicri 303) atomculuğunun özü bu anlayışta yatar. Daha sonraları Ebu Bekir Bakıllani (ölümü hicri 403), İmam Gazali (ölümü hicri 505), Fahreddin Razi (ölümü hicri 606) gibi zatlar bu görüşü desteklemişlerdir.

Eş'ari atomculuğunun Batı dünyasındaki ismi Occasionalism'dir. Buna göre, her şey veya her olay, özünde fanidir. Dünya, zaman ve mekan itibarıyla birbirini zorunlu kılmayan, her birine kendine has muayyen, somut şahsiyet verilmiş varlıkların bulunduğu bir yerdir. İlâhî iradenin dışında varlıklar hiçbir surette kendiliklerinden birbirleriyle bağlı değildirler. Birbirlerini etkilemedikleri gibi, bir anda var olan zerrenin, ikinci ana geçişteki zerre ile de zorunlu ve kendiliğinden bir ilişkisi yoktur. Birbirine bağlı gibi görünen A ile B, birbirleriyle bağlı olmak onların tabiatında olduğundan değil, Allah onların böyle görünmelerini irade ettiğindedir. Kâinatta gözlemlenen her sonucun sebebi, doğrudan doğruya Allah'tır. Bu açıklamaların sonucu olarak, Occasionalism'in, felsefecilerin ve pozi-

tivist bilimcilerin anladığı manadaki sebep-sonuç ilişkisini reddettiğini söylemek mümkündür.

Eş'ari atomculuğu, Allah'ın kudretinin mutlak oluşunu tam anlamıyla tasdik etmek ve bir şeyin yalnızca varlık alemine gelmesinde değil, aynı zamanda, o şeyin bir andan diğer ana geçişte varlığını sürdürmesinde de Allah'ın doğrudan müdahalesinin bulunduğunu vurgular. Yani, bir atom, varlığını, yaratıldığı bir andan ikinci bir ana bizzat kendisi taşımaz. Bakillâni'nin ifadesiyle, "Varlığını ikinci bir ana taşıyor gibi görünen bir atom, ikinci ana geçmeden bu alemden fena alemine gider, ikinci anda artık ikinci bir atom yaratılmıştır." Bu ifadeden şu sonuç çıkar: Allah bir atomu yarattığı zaman, onun hem cevherini ve hem de arazını aynı anda yaratır.

Eş'ariler bir anda var olan atomun, bir sonraki anda var olan atom ile, onun varlığını zorunlu kılan bir ilişkinin olmadığını söyleyerek, eşya arasında hiçbir yatay ilişkinin bulunmadığını savunurlar. Bu anlayış, Aristocu sebep-sonuç ilişkisi kavramını red demektir. Her şeyin veya her olayın yegâne sebebi olarak tanımladıkları Allah anlayışı, kendileri de yaratılmış olan ikincil sebeplerin etkenliklerini tamamen reddeder. Fani, yaratılmış hiçbir şey, bir başka şeyin varlığına hiçbir surette sebep olamaz. Eşyanın tabiatında bir şeyi var etmeye yeterli sebep olacak güç ve özellik yoktur.

Eşyanın ne özünde ve ne de arazlarında kendine ait bir özelliğin varlığını kabul etmeyen Eş'arilerin görüşünde, 'tabiat kanunları' nesnel bir gerçekliğe sahip değildir. Onlara göre, 'tabiat kanunları' denen şeyler, Allah'ın iradesiyle belirlenmiş, tamamen zihnî kavramlardır; haricî vücutları yoktur. Eşyanın varlık âlemine geliş biçimine bakılınca, değişmez 'kanun' gibi görülen durum, yalnızca Allah'ın yaratma tarzıdır. Eşyanın sabit, değişmez bir tarzda var edilişi, Yaratıcının ilminin, kudretinin, hikmetinin, düzenli yaratma iradesinin sonsuzluğunu gösterir.¹⁷

Buraya kadar Eş'arilerin, gözlemlenebilen Kâinatın en küçük birimi olarak kabul edilen zerreyi nasıl anladıklarını ana hatlarıyla sunmaya çalıştık. Şimdi ise, Said Nursi'nin konu hakkındaki görüşlerini özetlemeye gayret edeceğiz.

Nursi de, sebep ile sonuç arasında yatay bir ilişkinin olmadığını vurgulayan Eş'ari anlayışına katılır. Risale-i Nurlar'da sonuçların var olmalarında, sebeplerin etkili olduğu (causation) görüşü tereddütsüz reddedilmekle birlikte, her sonucun bir sebep ile beraber yaratılışının (causality) Yaratıcıyı tanıma ve tanıtmada önemli bir vesile olarak kullanıldığı görülür. Nursi, bu noktada Eş'ariler'den önemli bir metodolojik farklılık sergiler. Her sonucun bir faili vardır. Eğer yaratık varsa, mutlaka Yaratıcısı olmalıdır.(311/2). Fakat, esas problem, bu Yaratıcının nasıl tanımlanacağındadır.

¹⁷ Eş'ari Atomculuğu konusunda daha geniş bilgi için, Majid Fakhry'nin *A History of Muslim Philosophy ve Islamic Occasionalism* (Londón: Allen and Unwin, 1958) adlı eserlerine ve Bakar, *Tawhid and Science*, 80-100 sayfalarına bkz.

Nursi, eserlerinin birçok yerinde, sebep gibi görülen yaratıkların, sonuçları etkileyecek hiçbir özelliğe sahip olmadıkları gerçeğini dile getirir. Her sonucun mutlaka bir faili vardır ve bu fail, ancak sonuçta görülen tüm özellikleri verebilecek kapasiteye sahip bir Fail olabilir. Nursi, Faili tanımak için sonuçtaki özelliklere bakmak gerektiğini Kur'an'ın bir usulü olarak algılar. Sonuçlara verilen özelliklerden Failin mutlak vasıflarını (Esmâ-i İlâhiyyeyi) tanımının, ancak, yaratık âleminde sebep-sonuç ilişkisine (causality) dikkat etmekle mümkün olabileceğini savunur. (191/2-192). Sebeplerle sonuçların beraber bulunması bir *iktiran* (bir arada bulunma) dır, *illet* (Yaratıcı sebep) zannedilmemelidir. (653/2). Fail, "müsebbebi [sonucu] sebep ile beraber halk ederek, cilve-i esmasını ve hikmetini göstermek için, bir tertip ve tanzim ile zâhîrî bir sebebiyet, bir mukarenet [yanyanalık]" vermiştir. (682/2). Çünkü, her sonuç, tüm evren ile tam ahenk içinde olacak şekilde vücut bulur. Sonuçta gözlemlenen bu özellikleri verebilmek için, bütün evreni kapsayan bir ilim, kudret, irade... sahibi olmak gerekir. Bu dünyada sebep görevini yapan eşyanın kendileri de yaratılmaktadırlar. Sonuçları yaptıklarını iddia edecekleri ne bir ilme, ne bir kudrete ve ne de bir iradeye sahiptirler.¹⁸ "Demek, esbab-ı zâhiriye hiçtir. Yalnız bir Kadîr-i Zülcelâl onları halk edip hikmetiyle esbaba bağlayarak gönderdiğini gösteriyor." (311/1).

Sebeb ile sonuç arasındaki ilişkinin, veya bir anda var edilen atom ile ikinci bir anda varlık âleminde görünen atom arasındaki ilişkinin sorumlusu, doğrudan doğruya her şeye gücü yeten Faildir. Nursi'nin ifadesiyle, "Kadîr-i Külli Şey, esbabı halk etmiş, müsebbatı [sonuçları] da halk ediyor. Hikmetiyle, müsebbebâtı esbaba bağlıyor. Kâinatın harekâtını tanzimine dair kavânîn-i adetullahtan ibaret olan... tabiat-ı eşyayı iradesiyle tayin etmiştir. Ve o tabiatın vücut-u haricîye mazhar olan veçhini [yaratık âlemindeki görünümünü] kudretiyle icad etmiş ve eşyayı o tabiat üzerinde halk etmiş, birbirine mezc etmiş"tir. (683/1).

'Tabiat kanunları' tanımında da Nursi, Eş'ari geleneğini sürdürür. Naturalistlerin 'tabiat' dedikleri şey, mevhumdur, itibaridir, nesnel dünyada vücudu yoktur. Nursi, 'tabiat' denen şeyin ancak bir sanat olabileceğini, sani' olamayacağını; bir nakış olabileceğini, nakkaş olamayacağını; bir nizam olabileceğini, nâzım olamayacağını; yaratılıştan çıkarılan hükümler olabileceğini, hâkim olamayacağını; Yaratıcının yaratmadaki düsturları olabileceğini, fail ve yaratıcı olamayacağını; bir kanun dense bile, yaratıcı bir kudret olamayacağını söyler. (571/1, 682/1). Ona göre, 'tabiat kanunları' değil de, yaratıcının evreni bir bütün halinde yaratmasında gözlemlenen manevî ve yalnız vücut-u ilmisi bulunan ahkâmlar ve düsturlar vardır. Bu ahkâmlar, yaratıcının mutlak, yani sınırsız ve değişmez olan isimlerinin bir kanun şeklinde evrende tezahür etmesidir.

Meselâ, Yaratıcının her zaman ve her yerde kasıtlı, düzenli, hikmetli, rahmetli, bilerek yaratması, evrende, irade, nizam, hikmet, rahmet, ilim kanunları olarak

¹⁸ Ayrıca bkz. Kuran, 16:20;7:194-195.

gözlemlenir. Bu kanunlar da, Yaratıcının her zaman ve her yerde mutlak Mürid, Nâzım, Hakîm, Rahîm, Alîm olduğuna işaret ederler.(916/2).¹⁹

Nursi, zerre ve hareketi konusunda da Eş'ari çizgiyi takip eder. Bir zerrenin bir anda bulunduğu konumunu, bizzat kendisi kendinden kaynaklanan bir özelliğine dayanarak belirleyemeyeceğini savunur. Zerre, sonsuz imkânât içinde herhangi bir pozisyonda bulunması mümkün iken, birdenbire en anlamlı, en uyumlu, tüm evrenin yaratılışının amacına en uygun konumu takip ederek, belirli bir özelliğe bürünüp, o konuma mahsus bir keyfiyeti takınıp, düşünen insanları bile hayretler içerisinde bırakacak, hikmetli bir sonuç sergileyecek bir pozisyona girer. Nursi, bu durumun, mutlaka bütün evreni yaratacak kudrette bir Yaratıcının, olmazsa olmaz varlığına tanıklık ettiğini söyler.(1368/1). Her bir zerre, evrende geçerli olan umumî dengeyi korur. Diğer tüm zerrelere olan her bir ilişkisinde ayrı bir görevi ifa eder. Akli ve iradesi olmayan bu zerrenin, evrenin tüm zerrelere bilinçli bir ilişki ağının içerisinde bulunması, ancak Yaratıcısının kast ve hikmetini gösterir, Onun birliğinin delillerini sergiler. Böylece, yaratıcısına bir bürhan olur. O halde, der Nursi, "Allah'a giden yollar, yaratıklarının nefesleri (her bir andaki hareketleri) adedince dir." (1368/2).

Zaman içerisinde zerrelere gözlemlenen sürekli değişikliklerin, materyalist ve natüralistlerin vehmettikleri gibi tesadüfen, anlamsızca, kasıtsızca, kendi kendine oluşan bir hareket olamayacaklarını savunan Nursi, onların, ezeli Yaratıcının şu Kâinat kitabındaki yaratılış cümleciklerini yazarken kudret kâleminin titreşimlerini ve akışını temsil ettiklerini söyler. Çünkü bütün mevcudat gibi zerrelere ve her bir zerre, her bir anındaki hareketinde 'Bismillah' der, yaratıcısının isimlerini, özelliklerini yansıtır, dile getirir.(247/1).

Nursi, zerrenin hareketini şöyle tanımlar: "âlem-i gaybdan âlem-i şehadete ve ilimden kudrete geçmelerinde olan bir ihtizazdır, bir harekâttır."(247/2). Zamanı ise, Allah'ın ilminin şu mümkün âlemdeki "mevt ve hayata, vücut ve fenâya daima mazhar olan eşyada mütebeddil bir defteri ve yazar bozar bir tahtası" (247/1) olarak tanımlar. Nursi'ye göre, her bir zaman dilimi bir modeldir; her bir mekân da bir modeldir. Yaratıcısı, zaman içerisinde, "taze taze birer kâinatı zeminde kuruyor, birer yeni dünyayı icad ediyor, birer âlemi alıp da diğer muntazam bir âlemi getiriyor:" (74/1) Nursi, zaman içerisinde yenilenen dünyanın, insanların rahatlıkla gözlemleyebilecekleri bir dilimini örnek olarak alır. Meselâ, bir bahar mevsimindeki kudret mucizeleri, rahmet hediyeleri diye adlandırdığı meyveler, sebzeler, çiçekler hikmetli birer kitap gibi her mevsim yeniden yazılır. Her mevsimde, rahmet mutfağı taze olarak kurulur. Nursi, bu gibi örneklerle, "mücedded" (daima yenilenen) yaratıklara nasıl her mevsim, benzer fakat değişik sanatlı elbiseler giydi-

¹⁹ Said Nursi, 'tabiat kanunları' konusunda oldukça detaylı analizler yapar. *Tabiat Risalesi* adında bağımsız bir eseri de vardır. (677-686 sayfalara bkz.) Burada, Risale-i Nur Külliyyatının her yerine yayılmış olan görüşünün esasını özetlemeye çalıştık.

rildiğine dikkati çekerek zaman ve mekânın "emir" (74) ile "yeniden, yoktan, hiçten yapıp" (311/1) vazife yapmak üzere gönderildiğini anlatır.²⁰

Bu anlatımlarda Nursi'nin hedefi, zerrenin hem zaman ve hem de mekân boyutunda doğrudan doğruya Yaratıcısını tanıtmaya görevi yaptığını belirtmektir. Zaman içinde hareket eden zerrelereki değişimleri, Nursi, tek bir kalemden çıkan bir mektubun yazılışı esnasındaki hareketlere benzetir. Bu durum Yaratıcının tekliline işaret eder. Mekân boyutundaki değişiklikleri de dâima tazelenen aynalara benze-

²⁰ Risale-i Nur'da zerrelere hiçten icad edilmeleri, sebeplerin yaratmada tesirsiz olduğunu göstermek için konu edinilir. Yoksa, "Bütün eşya birtak zâta isnad edildiği takdirde icad etmek, 'adem-i mutlaktan çıkarmak' mânâsına gelmez." (762/1) der, Nursi. Eğer evren tek bir Yaratıcının eseri değilse, sebeplerin etkisiyle tesadüfen oluştuğu ve yoktan yaratılmadığı savunulmak zorunda kalınır. Nursi'nin kendi ifadesiyle, "hiçbir zerreyi, bir maddeyi hiçten, yoktan icad edemediklerinden ve güvendikleri esbab ve tabiatın ellerinde hiçten icad gelmediği cihetle, ahmaklıklarından diyorlar: 'Yoktan var olmaz, var da yok olmaz.'" (686/2). Bizim gözlemediğimiz dünyada, "Yalnız, hareket-i zerrat ile, tesadüf rüzgârlarıyla bir terkip ve tahlil ve dağılmak ve toplanmak suretinde bir vaziyet-i itibariye tahayyül ediyorlar." (686/1). Halbuki, "Kadir-i mutlakın iki tarzda, hem ibdâ', hem inşa suretinde icadı var. Varı yok etmek ve yoğun var etmek en kolay, en suhuletti, belki daimî, umumî bir kanundur." (686/2).

Evrenin bir Yaratıcısı olduğunu kabul etmeyen ve bu "Âlemde adem-i mutlak yoktur. Ancak tereküp ve inihâl vardır" (1330/2) diyen materyalist bilimin anlayışını eleştiren Nursi, "Âlemde Cenab-ı Hakkin sun'ıyla terkip vardır. Allah'ın izniyle tahlil vardır. Allah'ın emriyle icad ve idam vardır." (1330/2) diyerek bu alemdeki yaratılıştaki sebepler zincirinin determinist yorumuna itiraz eder.

Mutlak kudret sahibi Yaratıcının 'yoktan var eden ve var olanı da yok eden' bu daimî ve umumî kanunun işleyişini şu şekilde özetler: "Eğer bütün eşya tek bir zata isnad edilse, kâinatı hiç yoktan icad etmek bir hurma fidanını icad etmek kadar, bir hurma fidanı da bir meyve kadar kolay olur." (762/1). Çünkü, "Eğer eşya Ferd-i Vahide verilse, bir kibrit çakar gibi, eserleriyle azameti anlaşılan o nihaysiz kudretiyle, hiçten icad eder. Ve ihatalı, nihaysiz ilmiyle, herşeye mânevî bir kalıp hükmünde bir miktar tayin eder. Ve o âyine-i ilmindeki herşeyin suretine ve plânına göre, kolayca, herbir şeyin zerrelere o kalıb-ı ilmi içine yerleşir, muntazaman vaziyetlerini muhafaza ederler." (80B).

Eşyayı yoktan, hiçten yaratmasının, Zât-ı İlahî açısından değil, sonuçların sebeplere bağlanarak yaratılan şu bizim gözlemediğimiz dünya açısından geçerli olduğunu anlamaktayız.

Nursi, Yaratıcı için ademin, yani yokluğun söz konusu olamayacağını şöyle ifade eder: "Fenâ-yı mutlak ise, hakikat değildir. Çünkü, Zât-ı Akdes-i İlahî madem sermedî ve çaimîdir; elbette sıfatı ve esmâsı dahi sermedî ve daimîdirler... Cenâb-ı Hak böyle bir Kadir-i Mutlak ki, adem ve vücud, kudretine ve iradesine nisbeten iki menzil gibi, gayet kolay bir surette oraya gönderir ve getirir... Hem adem-i mutlak zaten yoktur. Çünkü bir ilm-i muhit var. Madem daire-i ilm-i İlahînin harici yok ki, birşey ona atılsın. Daire-i ilim içinde bulunan adem ise, adem-i haricîdir ve vücud-u ilmiye perde olmuş bir üvandır." (373/1).

Zerrelere kendilerine bakan yönüyle bir hiç, Yaratıcılarına bakan yönüyle ise sabit bir hakikatı olduğunu, Nursi şöyle özetler: "herşey, mânâ-yı ismiyle ve kendine bakan vecihte hiçtir; kendi zatında müstakil ve bizatlıhi sabit bir vücudu yok. Ve yalnız kendi başıyla kaim bir hakikatı yok. Fakat Cenab-ı Hakka bakan vecihte ise, yani mânâ-yı harfiyle olsa hiç değil. Çünkü onda cilvesi görünen esmâ-i bâkiye var. Mâdum değil; çünkü sermedî bir vücudun gölgesini taşıyor. Hakikatı vardır, sabittir, hem yüksektir. Çünkü mazhar olduğu bâki bir ismin sabit bir nevi gölgesidir." (373/2).

Konuyla ilgili detaylı bir çalışma yapmak isteyenler şu sahifelere müracaat edebilirler: 74,199-200,237,286,311,314,373,385-386,481-482,598-599,685,686,711-712,762,808,822-824,857,916,1162,

1259,1278,1330,1368,1371,2024-2025.

Ayrıca Said Nursi'nin konuya verdiği önemi ifade etmesi bakımından, onun *Tahavvülât-ı Zerrât* adını taşıyan bir risalesinin olduğunu da belirtmemiz gerekir. Bu risale, Otuzuncu Söz'ün ikinci bölümü olarak 247-252 sayfalarında bulunabilir.

tir. Bu aynalar, Yaratıcının isimlerinin ayrı ayrı vasıfları olduğunu ve sonsuz değişik düzeylerde tecelli ettiklerini gösterir.(199-200).

Nursi, eserlerinde, zerrenin hareketini daima parça-bütün içinde değerlendirir. Bir zerre tek başına değil, ilişkili olduğu bütün içinde anlamlandırılmalıdır. Kâinatın düzen o kadar iç içedir ki, "Kâinatı halk edemeyen, bir zerreyi halk edemez. Bir zerreyi tam yerinde halk edip muntazam vazifeleriyle çalıştıran, yalnız kâinatı halk eden Zat olabilir." (1837/1) sonucuna ancak parça-bütün ilişkisi göz önünde bulundurularak ulaşılır. Aynı ilişkiyi kurarak, bir zerrenin hemen muharinindeki (bitişigindeki), sebep gibi görünenlerin, o zerrenin Yaratıcısı olamayacakları kolaylıkla anlaşılabilir.

İslâmî düşünce geleneğinde gerek Kur'an'ın anlaşılmasında ve gerekse insanın anlaşılmasında bu bütüncül yaklaşıma sıkça rastlanır. Tefsir biliminde, Kur'an'ın bir ayeti, Kur'an'ın tümü dikkate alınarak anlaşılmalıdır. İnsanı anlama çabasında da, her bir insanın 'küçük bir kâinat' olduğu, onun tüm kâinat ile iç içeliği sürekli vurgulanır. Nursi, bunlara ilâveten, kâinatın bütününden ayrı olarak ele alınamaz olan bir zerrenin dahi bu bütün içerisinde değerlendirildiğinde anlaşılabilir olduğunu savunur. Schleiermacher, anlamının vazgeçilmez bir şartı olarak, "Bir parçanın anlamı ancak onun bulunduğu bağlamdan (context), yani parçası olduğu bütünden çıkarılır."²¹ derken aynı noktaya parmak basar.

Parçadan bütüne geçme ve bütünün içinde parçayı anlama ve anlatma çabası, Risale-i Nur'da yaygın olarak bulunur. Allah'ın birliğini anlatırken, kendine has bir anlam yüklediği 'ehadiyet' ve 'vahidiyet' kelimelerini, 'ehadiyetten vahidiyete geçiş' ve 'vahidiyet içinde ehadiyeti görme' gibi ifadelerle birbirlerine geçişli olarak kullanır. Okuyucuların dikkatini çekmek için kullanılan örneklemelelerde de bu geçişler tekrarlanır. Bu iç içelikte varılan sonuç: bir göze yerleştirilen atomun, ancak evrenin tümünün Yaratıcısının eseri olabileceğidir. Örnek olarak şu alıntıyı yapabiliriz: "Şu kitabın bir noktası olan hurdebini bir huveynat [mikroskopik bir bakteri] ki, çok defa büyütüldükten sonra görünür. Dikkat et: Nasıl mu'ciznümâ, hayret-fezâ [hiçbir sebebin yaratamayacağı, insanları hayrette bırakacak] bir misâl-i musağğar-ı kâinattır! [evrenin küçültülmüş bir örneğidir]... Onu yazan, bütün kâinatı da o yazmıştır." (1368-1369).

"Parçadan bütüne ve bütünden parçaya sürekli dönüşler yapılmalıdır. Bu dairesel dönüşüm anlamının vazgeçilmez bir özelliğidir."²² derken Schleiermacher, metinlerin anlaşılmasında parça-bütün ilişkisinin ihmal edilemezliğini dile getirir. Yalnız şurası unutulmamalıdır ki, insanların sınırlı kapasiteleri ile kullandıkları cümlelerde ve yaptıkları işlerde bu parça-bütün arasındaki geçişli dairesel döngü evrensel anlamda kullanılmaz; yalnızca kısmen geçerlidir.

²¹ Nakleden, Gadamer, *Truth and Method*, 167.

²² Nakleden, Gadamer, *Truth and Method*, 167.

BÖLÜM III KÂİNAT KONUŞUYOR

"Yedi gökle yer ve onların içindekiler Onu tesbih eder. Hiçbir şey yoktur ki Onu övüp Onu tesbih etmesin."

Kur'an, İsrâ Suresi (117): 44

İrili ufaklı yüz otuz üç risaleden oluşan Risale-i Nur Külliyyatı'nda en fazla referans verilen âyet, yukarıda baş kısmının Türkçe anlamı verilen İsrâ Suresi'nin 44. âyetidir. Her şeyin her an tesbih ettiğini Nursi, çok basit anlatımlarla okuyucusunun dikkatine sunar:

"Gel, şimdi bir ağaca dikkatle bak. İşte, bahar mevsiminde yaprakların muntazaman çıkması, çiçeklerin mevzunen açılması, meyvelerin hikmetle, rahmetle büyümesi ve dalların ellerinde, masum çocuklar gibi, nesimin esmesiyle oynaması içindeki lâtif ağzını gör... Şimdi kuşlara bak. Onların söyleşmeleri ve cıvıldaşmaları bir Sâni-i Hakîmin intak ve söyletmesi olduğuna delil-i kat'î ise, hayret verir bir tarzda birbirine o seslerle müdavele-i hissiyat ve ifade-i maksat etmeleridir."(306-308).

Bu örnekleri, "Dinle de yıldızları, şu hutbe-i şirinine... Hep beraber nutka gelmiş... vahdete... kudrete şahitferiz biz." (354/2) gibi, şiirleştirilmiş ifadelerle de zenginleştirmek mümkündür. İnsanın günlük hayatında iç içe yaşadığı taşların, madenlerin, rüzgârların, ırmakların, denizlerin, çiçeklerin, meyvelerin, sebzelerin, ayın, güneşin güzelliklerinden, faydalarından, insan için menfaatli özelliklerinden, yağmurun şıpırtılarının anlamsız olamayacağına o kadar sıklıkla referans verilir ki, nerdeyse Risale-i Nur'un yarısı şu dünyadaki varlıkların anlamlı, faydalı, maksatlı yaratılmış olduklarından bahseder denilse, mübalağa edilmiş olmaz. Hatta Nursi, evrenin o derece anlamlı, sanatlı ve faydalı amaçlar güdülerek yaratılmış olduğuna dikkati çekerek, insan aklının evrendeki bu anlamlı düzeni çalışarak oluşturduğu fen bilimleri kütüphanesini, bu evren kitabından aldığını ve ona göre yazdığını söyler.(454/1).

Risale-i Nur'da İslâm dininin temel inanç esaslarının anlatımı, tamamen şu görünen dünyadaki eşyanın yapmış olduğu tesbihata dayandırılır. Nursi, bu anlatım tarzını Kur'an'dan aldığını söyler. Onun gözünde *tesbihat*, bir konuşmadır (*tekellüm*); bir konuşurmaktır (*intak*); bir lisandır, anlamlı bir keyfiyettir; bir açıklamadır, eşyanın yapmış olduğu görevin neler olduğunu açıklar; bir ilândır, Rabb'in özelliklerinin (esma ve sıfatının) neler olduğunu bildirir; bir tanışmadır (*taarrüf*), insana Rabb'ini tanıtır; bir tanımadır (*marifet*), insan eşyanın tesbihatına muhatap olarak Rabb'ini tanır; bir davettir, insanı Rabb'ini tanımaya çağırır; bir sevgi mesajıdır, bir tebessümdür, Rabb'in merhametini gizlice muhtaç kullarına bildirir; bir şehadettir, gayb aleminin bu dünyada tanıklığını yapar; bir tenzihtir, eşyanın üzerinde görünen özellikler, Yaratıcısının kusursuz, noksansız, mutlak özelliklere sahip olduğunu gösterir.

Evrende her bir varlığın tesbih ettiği haberini Kur'an'dan işiten kimsenin zihninde, kâinat dirilir, sanki ayakta zikir yapan bir âlem ile karşılaşır. Karanlık gökyüzünde birer cansız ateş yığını gibi görünen yıldızlar veya yeryüzünde ilk bakışta anlaşlamayan gizemli yaratıklar vahyin getirdiği bu haberle hep birlikte birer ağız olup anlamlı kelimeler söylemeye başlar. Nursi, her varlığın tesbih görevini yaptığını düşünen kimsenin gözünde, yeryüzü bir kafa, kara ve denizler birer lisan ve bütün hayvanlar ve bitkiler zikir yapan kelimeler şeklinde gözüktüklerini söyler. (53/2,164-165,195/1,198/1). Kâinat bir bütün halinde sanki bir insandır, büyük bir sesle zikreder. Küçük parçacıkları ise küçük sesleriyle o büyük sese katılarak hep beraber Yaratıcılarının noksansızlığını, mutlaklığını ilân ederler. Sanki 'Lâ ilâhe illâ Hû' diyerek zikrederler.(319/2).

a- Daimî Faaliyet

Nursi, Rahman Suresi'nin "O her an bir tasarruftadır" anlamındaki 29. ayeti ile, Bürûc Suresi'nin "Dilediğini daima yapan Odur" anlamındaki 16. ayetinin tefsirini yapmaya şöyle bir soru ile başlar: Kainatta gözlemlediğimiz, insanı hayrette bırakan şu faaliyetin sırrı nedir? Neden şu faaliyet durmuyor ve her şey daima dönüp tazeleniyor?

Cevap olarak da, yaratıklarda gördüğümüz çeşitliliğin, Yaratıcının İsim ve Sıfatlarının sonsuz çeşitlilikte tecelli etmesinden kaynaklandığını söyler. Bu İsim ve Sıfatların bütün incelikleriyle nakışlarını göstermeleri için de, bir kitap gibi olan kâinatın, bir mektup gibi olan her bir mevcudun, her an tazelenmesi ve yenilenmesi gerekir. Onlar yeniden yeniye anlamlı bir şekilde yazılmalı ki, bütün şuur sahipleri tarafından daima okunsun ve onların sonsuz anlamları ifade ettikleri anlaşılsın.(386/1).

Kâinata gözlemlenen faaliyetin daimî oluşunu sık sık gündeme getiren Nursi, okuyucularının bu olguyu algılamalarına yardımcı olmak için, önce yaratılıştaki asırlık değişimleri, sonra yıl içerisindeki değişimleri, her mevsimde bir kâinatın gidip yeni bir kâinatın geldiğini, hatta her günde yepyeni bir dünyanın birbiri arkasına takılıp zincirleme bir surette zamanın şeridine asıldığını anlatır.(74/1,314/2).

Nursi'nin dünyasında, "hadsiz zerrât tarlasında" yeniden yeniye yaratılan fani mevcudat ve olaylar zaman nehrinin içinde sürekli akıp giderler. Her şey, her an, gerçekte yaratılıştaki hiçbir etkisi olmayan, yalnız zahiri olan sebepleriyle beraber vefat ederler. "Her sene, her gün bir kâinat ölür, bir tazesi yerine gelir." (118/2) Okuyucusunun gözünde daima değiştirilen bir evren vardır. Her varlık bir modeldir. Yani, Yaratıcının yaratma emirlerine "itaat ve inkiyad ile istidatlarına göre bir nevi ibadet yaparlar." (1278/2). Bu modeller değişik anlamları ifade etmek üzere bir kitabın cümleleri gibi dizilirler. Her bir zaman dilimi bu anlamlara ayrı bir boyut kazandırır.

Daima yeniden yazılan ve bütünlüğü hiç bozulmayan bu kâinat kitabım dikkatli okuyan bir kişinin Yaratıcıyı tanıması kaçınılmazdır. Çünkü, Nursi'ye göre, bir fi-

ilin fâilsiz, bir sıfatın o sıfatı kendinde taşıyan bir mevsufsuz, veya bir sanatın sanatkârsız olması mümkün değildir.(311/2,916).

Evrendeki fiiller ise iç içedir ve daimidir. Bir ağacı inceleyen kişi, "bir madde-den inşa" edilen o ağacın, şeklinin, onu ağaç yapan sıfatların, "belki zerratından başka bütün keyfiyat ve ahvallerinin" yalnız o ağaca mahsus olmak üzere "hiçten icad" edilerek ibdâ suretinde yaratılışını görür. "Bir maddeden inşa" suretindeki yaratılışında kullanılan zerratının da, Yaraticının "memurları" olduğunu ve fakat "icraatçıları" olmadığını anlar. Bu memurların da, "Yaraticının kudretinin icraatını ilân" etmek üzere yaratıldıklarını görür. Bu iki türlü yaratma fiilini gözlemlemek için, aynı ağacın bir dalına baktığında da, yalnızca o dala mahsus olmak üzere şekil, sıfat ve keyfiyatın hiçten icad edilerek verildiğini anlar. Bu şekilde ağacın en küçük birimine de baksa, o birimin yaratılışında "maddeden inşa" suretinde icadını ve aynı zamanda, o maddeye has şekil, sıfat ve keyfiyatlarının da "maddesiz ibdâ", suretinde hiçten icadını gösteren bir fiille karşılaşacaktır.(682/2, 1278/2, 2025/1).

Böylece, her cismin bir inşa ve bir de ibdâ suretinde iç içe yaratılışını müşahade ederek, Nursi'nin "faaliyet-i müstevliye" dediği, sınırlı âlemdaki sınırsız ve daimî yaratılış faaliyetini gözlemlemek mümkün olur. Bu sonsuz faaliyet, her şeyin varlık âlemindeki konumuna en uygun şekilde, kasten, merhametle, en büyük ile en küçük arasında bir fark olmaksızın, sonsuz kolaylık ve bollukla Yaratanın, yaratık cinsinden, yani sınırlı olamayacağını bildirir. Aynı zamanda, daima değişen ve tazelenen eşyanın en küçük birimiyle birlikte daima yenilenmesi, bu Yaraticının İsim ve Sıfatlarının sonsuzluğuna işaret eder. Meselâ, mevcudatın düzenli, ölçülü, anlamlı bir şekilde yaratılıyor olmaları, Yaraticının ilminin sonsuzluğuna; vücutlarının korunmaları, canlı olanların canlılıklarını sürdürmeleri, Onun mutlak Kayyum ve Hayat Veren olduğuna delildir. Bu örneklerde görüldüğü gibi, hem daimî, hem de kapsamlı, daima değişen ve yenilenen sonsuz yaratılış, Yaraticı İlâhın, görmek, işitmek, konuşmak, hikmetli ve kudretli olmak gibi vasıflarının sonsuz olması gerektiğini kavramamıza yardımcı olur.(916-917).

b. "Taharrük tekellümdür"

"Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu."

Kur'an, Fusillet Suresi (41):21

Faaliyetin daimî ve kapsamlı olduğuna dikkat edilince, yaratıkların isterse zerrelere, isterse zerrelere terkibiyle yaratılan, meselâ, bir kuş formuna bakılınsın, Yaraticının sürekli bir şekilde anlam aktarması yaptığı görülür. Eşyanın zaman içerisinde bütün zerrelereyle birlikte hep anlamlı bir şekilde hareket halinde olması, Nursi'ye göre, kâinatı zevkle dinlenecek bir *musiki-i İlâhiye* olarak görmemize imkân verir. Kâinat bir bütün halinde, sonsuz nağme çeşitleriyle ses verip tesbih eden, Yaraticılarının vasıflarını anarak ilân eden İlâhî bir orkestradır. Bu da, evrenin daima zikir halinde olması demektir. İnsan ise, bu zikri duyan, anlayan ve aynı zamanda ona katılabilecek kabiliyetle donatılmış bir *ser-zâkir*dir. Her insan kafası,

kâinatın sessizce yapmış olduğu bu zikrin manalarını kelimelere dökerek seslendirilecek bir baş zâkirdir. Yani, kâinatın konuşmasına kendi konuşması ile katılabilecek kabiliyettir. Nursi'nin benzetmelerinde insan kafası, bir aynasız fotoğraf, bir telsiz telgraf veya bir plâksız fonograf gibidir.(823/2;284/2).

Bir film şeridinin sabit bir karesine bakılması gibi, kâinatın bir anına bakılırsa, Nursi, böyle bir sabit kareyi gül çiçeğine benzetir. Birbiri içinde sarılı sonsuz gül yapraklarının her biri, çeşit çeşit yiyeceklerle donatılmış sonsuz sofraları içermektedir. Her bir sofraya kendi lisanıyla Yaraticısının ne kadar Rahim, Kerim, Rezzak olduğunu ilân eder.(1122/1). Her bir canlı, ölçülü, düzenli ve faydalı haliyle, Yaraticısının Hayat veren, İrade ve Hikmet Sahibi olduğunu söyler. Anamlı yaratıkların içinde bir de konuşan insan yaratanın, mutlaka kendisinin de konuşur olduğunu, yani Kelâm sıfatı ile mevsuf olduğunu anlamak zor değildir.

Kehf Suresi'nin, "**De ki: Rabbinin kelimelerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa, hatta bir o kadarını daha getirip ilâve etsek, Rabbinin kelimeleri tükenmeden o denizler tükenirdi.**" Anlamındaki 109. ayetinin tefsirinde geçen "kelimat" (kelimeler) sözcüğünün, Nursi, evrende görünen her bir yaratık demek olduğunu belirtir. Bunlar, mücessem (maddi cisme bürünmüş) kudret kelimeleri veya ilmin hikmetli kelimeleridir. Özellikle, canlılar aleminin küçücük yaratıkları birer *kelime-i Rabbaniye*dir. Yaraticısının Mütেকellim olduğunu ilân eden mahlûkatın devamlı hareket halinde olması, bu Yaraticının kelâmının nihayetsiz olduğunu gösterir. Bununla birlikte, evrenin her bir cüz'ünün tam bir ahenk halinde bir bütünlüğü olan İlâhi musikiye katılması, bu Mütেকellim'in hem varlığına, hem birliğine ve hem de sonsuzluğuna (mutlakiyetine) delâlet eder.(195/1,730-731,916-917,1120/1).

Nursi, Rabbin kelâm sıfatının tecellisi olan vahiy ve ilhamlarla (konuşmasındaki kelimeler ile), mücessem kelimeler diye adlandırdığı, İrade ve Kudret sıfatlarının tecellileri olan yaratıklar arasında önemli bir ilişki görür. Mücessem kelimeler olan yaratıkların hal dilleriyle, vahyin konuşma dilinin kelimeleriyle gönderdiği haberin doğruluğuna şahitlik yaptıklarını eserlerinin tümünde tekrar tekrar dile getirir. Nursi'ye göre, bu maddî ve cismanî olan âlem-i şehadet bir ceset, bir suret, bir kitabın lâfzını ifade eden cümleler gibidir. Nasıl ki ceset, ruha dayanır, onunla ayakta durur. Lâfız da manaya dayanır, ona göre nurlanır. Bu cismanî âlem lâfzının manası, bu kâinat kitabının yazarının özelliklerini belirten Esmâ-i İlâhiyeye dayanır, onlara bakar, onları ifade eder. Şu âlemdeki bütün güzellikler, kendilerinde görünen manalarının manevî güzelliklerinden ileri gelir. Bu manaların hakikatleri de Esmâ-i İlâhiyeden gelir ve onların bir çeşit gölgeleridir.(880/2).

Bu gölgeler daima değişmektedirler. Her bir canlının vücudu bir kelime ise, bu kelime söylenir, yazılır ve sonra fenaya girip kaybolur. Fakat kendi vücuduna bedel, manasını, suretini, insan ise ruhunu, hem de mislini, dünyevî faydalarını, yani zahirî vücutlarından daha kıymetli olan manevî vücutlarını kendi yerlerinde bırakır

sonra giderler. Meselâ, der Nursi, bir önceki bahar mevsiminde yaratılan yaprak, çiçek, meyve gibi varlıklar, bu bahardakinin benzeridir. Farkları itibarıdır. O itibarı fark da, hikmetli birer kelime, rahmetli birer söz, kudreti gösteren birer harf gibi olan bu yaprakların, çiçeklerin, meyvelerin işaret ettikleri manaların inceliklerini, değişik anlamlarını, Nursi'nin ifadesiyle, "nukûş-u esmâ-i ilâhiye" yi yansıtmalarıdır.(877).

Bir mevcudu oluşturan parçalarının bütünüyle olan ilişkisinden de Esmâ-i İlâhiyenin nakışlarındaki incelikleri okumak mümkündür. Nursi, bu okumayı örneklendirmek için, bir ağacın gövdesinden çıkan dalları başa, o dallardan çıkan ince dalları dillere, o dallardaki düzenli dizilmiş meyveleri de kelimelere, ve tüm ağaçtaki harika özellikleri taşıyan tohumcukları da harflere benzetir. Bu ağacın konuşması tek bir cümle değil, birden fazla başta, yüzlerce dillerle ve binlerce kelimelerle yapılan bir konuşmayı ifade eder. Her bir tohumda ise, bu ahenk içinde yapılan konuşma tekrar dile getirilir. Yani, bir harf küçüklüğündeki tohum, tüm ağacın ifade ettiği belki de bir kitap kadar geniş bilgiyi içermektedir. Bu iç içelik, yaratıcının her şeyi mucizevî bir şekilde yarattığını gösterir. Yani, Yaratıcı, tek başlarına anlamsız küçük parçaları birleştirerek, anlamlı büyük bir ağaç yaratmaktadır. Her bir küçük parçanın içerisinde, hologramda olduğu gibi, büyük parçanın bütün özellikleri yerleştirilmiştir.(63).

"Bir kelimeyi yazan, harfini yazanın gayrisi değildir." der Nursi, "Bir kitabı yazan sayfayı yazanın gayrisi olması mümkün olmadığı gibi." Hem evren öyle bir kitaptır ki, her bir harfinin içinde bütün evrenin ifade ettiği manayı taşıyan ince kitapçıklar yazılır. Evren öyle yaratılmış ki, onu kim yarattıysa dünyayı o yarattı; dünyayı kim yarattıysa canlıları o yarattı; canlıları kim yarattıysa bir ağacı, dallarını, meyvesini ve tohumlarını o yarattı, demek zorundayız.(63/2,1345-1346).

Özetle, Nursi, sanatlı ve anlamlı bir kitaba benzettiği evreni, statik bir kitap değil, dinamik bir kitap olarak sunar. İlâhi kudret, daimî faaliyetıyla, kâinatı bütün parçalarıyla birlikte ahenk içinde konuşTURUR. Güya göklerin ve yerin müteharrik varlıklarının hareketleri, evrenin konuşmasındaki kelimelerdir. Bu taharrük (devamlı hareket halinde yaratma) ise bir tekellümdür (evrenin konuşTURULMASIDIR). Faaliyetin sürekliliği sonucu, varlık âleminde görünen eşyanın tekrar zevali (yenisi getirilince eskisinin fena âlemine gönderilmesi) bir tesbihtir (o eşyada görünen özelliklerin eşyanın kendisine ait değil, bilâkis onlara, Yaratıcılarını tanıtmak üzere verilmiş özellikler olduğunun ilânıdır). Demek, evrendeki sürekli hareketlilik, Yaratıcının, kendisini şuur sahiplerine Esmasıyla tanıtan bir konuşTURMASIDIR.(481/2).

Evreni bir kitaba benzeten düşünürlerden Nursi şu iki noktada farklılık gösterir: Evren, devamlı değişerek konuşMASINI tazeleyen İlâhi bir kitaptır. Ve, bu konuşma Yaratıcıyı, Esmâ-i Hüsnasının sonsuz mertebedeki tecellileriyle tanıtmak amacıyla yaptırılır.

BÖLÜM IV:

KÂİNATLA KONUŞAN KELÂMLA DA KONUŞUR

"Hiç imkân var mı ki, bu kâinatın Sâniî, mahfûkatını yüz bin dillerle birbiriyle konuştursun ve onların konuşmalarını işitsin ve bilsin ve kendisi konuşmasın? Haşâ!"(970/2).

Bediüzzaman Said Nursi

Madem her bir harfi binlerce manayı içeren bu evren kitabını yazan, onu irade ve ihtiyar ile düzenlemiş, süslemiş ve bilerek yazmıştır. Öyleyse, bu kitabın anlamını da bildirmesi gerekir. "Elbette nasıl ki yapan bilir", der Nursi, "öyle de bilen konuşur." Eğer anlamlı bir kitabın manası doğru anlaşılmazsa, hiç yazılmamış gibi olur.(177,261,703/1,969/2).

Bir zatın varlığını gösteren en açık ve kuvvetli delil konuşmasıdır. Şu mevcudat, yaratılışlarındaki harikalık ile, Yaratıcılarının ilim ve kudretinin sonsuzluğuna delâlet ettiği gibi, daima konuşmaları ile de kelâm-ı İlâhînin sonsuzluğuna işaret eder.(730,917/1). Nasıl ki, Yaratıcı, kendini tanıttirmek için sonsuz diller olan şu harika varlıklarla kemalâtını ilân ediyor, elbette kendi sözleriyle dahi kendi sonsuzluğunu bildirmesi gerekir.

Her yarattığı eserde ilim ve kudretiyle kendinin Alîm ve Kadîr özelliklerine sahip olduğunu gösteren Yaratıcı, bilinçli insana, anlamlı bir konuşma yapacak özellikte yarattığı şu evrenin tanıklığı altında kendinin Müttekellim de olduğunu bildiriyor. Madem Müttekellimdir, öyleyse, varlığını ve birliğini yalnızca yaratıkların tanıklığına bırakmamalı, kendine lâıyk bir kelâm ile de konuşmalıdır, der Nursi.(906/2).

Evrenin yaratıcısını merak eden insan, Ona muhatap olmak ister. Kendisini yarattığı, ihtiyaçlarını karşıladığı ve bu güzel dünyada misafir ettiği için memnuniyetini ifade etmek ister. Fakat, yaratık cinsinden olmayan Yaratıcıya nasıl muhatap olacağını, teşekkürlerini nasıl ifade edeceğini bilemez. Dünyadaki güzellikleri yaratarak kendini insanlara fiilen sevdiren Yaratıcı, onlarla konuşup, onları kendine muhatap alıp sohbet ederek de sevdirmesi, Onun rahmetinin gereğidir. Madem teşekkür etme ihtiyacı vermiş. Kendisine nasıl teşekkür edileceğini bu sohbetinde bildirmesi beklenir. (907/2).

Şu dünyayı mükemmel bir saray gibi yaratan, sonsuz nimetleriyle misafirlerine ikramda bulunarak fiilen ve halen konuşan şu sarayın sahibi, onlarla kavlen ve kelâm ile konuşması niçin beklenmesin? (703/1,906,970/1). Nursi sorularına şöyle devam eder:

Şu evrenin Yaratıcısı, her cins yarattığı kendi aralarında konuştursun, anlaşmalarını sağlasın, özellikle insanları şuurlu bir konuşma özelliği ile donatsın da kendisi söz ile konuşmasın veya konuşmasın. Böyle bir ihtimali kabul etmek ne kadar makuldür? Bir dilin binlerce çeşit tad alma özelliğine karşı yüz binlerce çeşit nimetler yaratan, insanlara böylece rahmetini ve şefkatini gösteriyor. İnsanları, bu

nimetlerin nereden geldiğini, niçin gönderildiğini, kendilerini de niçin böyle kafiye kafiye gelip, biraz burada kalıp tekrar gittiklerini merak edecek, konuşarak soracak özellikle yaratıyor. Böyle bir Yaratıcı hiç mümkün müdür ki, bu ziyafet yerindeki misafirlerin sorularına kendi konuşmasıyla cevap vermesin, elçileri vasıtasıyla bu sırlı yaratılışın sırlarını onlara bildirmesin? (90/1,863/2,969-970).

Evren ile insan arasındaki ilişkiyi, Rububiyet-ubudiyet ilişkisi olarak değerlendiren Nursi, antika sanatlarla süslenen şu evreni, Rububiyetin tecelli ettiği bir sanat tablosuna benzetir. Bu tabloda görünen güzellikler üzerinde düşünen, onları takdir eden ve onlar için teşekkür eden insan ise ubudiyet ile görevlidir. Rububiyetin bütün haşmetiyle tezahür etmesine mukabil, şuurlu yaratılmış insanların ubudiyetlerini en güzel ve kapsamlı bir şekilde ifa etmeleri için eğitime ihtiyaçları vardır. İşte, bunun için Rab, uluhiyetin azametini hakıyla anlayabilecek kapasitede yarattığı insan nevini muhatap alıp konuşmalı ve onlara bu mükemmel evreni yaratmasındaki maksadı açıklamalıdır.(90/2,257,970).

Ayrıca, dünyada her şeyin geçici oluşu gerçeği karşısında, kendi geleceğini ciddi boyutlarda endişe ile merak eden insan, acizliğine karşı bütün kâinata gücü yeten bir Rabbe sığınmaya muhtaç yaratılmıştır. Bu kâinatın İlâhi olan Zat, madem insanı, bu dünyada başıboş olmadığını, bir sahibinin bulunduğunu anlamaya muhtaç yaratmıştır. Öyleyse, kendini onlara konuşmasıyla da bildirmesi gerekir.(907/1).

İnsanın acıkmasına karşı binlerce çeşit yiyeceklerle karşılık veren, güzelliği sevmesine karşı her şeyi süsleyerek fiilen cevap veren Zat, sözleriyle de insana muhatap olup konuşması gerekir.(906-907). Bu sözler, vahiy diye adlandırılan kutsal metinlerdir.

Şimdi ise, Yaratıcının "sözü ve kelâmı denilen" (911/1) ve on dört asırdan beri insanlara kelimullah olduğu iddiasıyla muhatap olan kutsal kitap Kur'an'ı ele alacağız.

BÖLÜM V: KELÂMULLAH OLARAK KUR'AN

"Kur'an, âlem-i şehadette âlem-i gaybın lisanıdır."(161/1).

Bediüzzaman Said Nursi

İnsanlar, yaratıkların hal diliyle yaptığı konuşmayı anlamaya çalışırlar. Daha önceki bölümlerde açıklandığı gibi, yaratıkları konuşturmanın, onların konuşmasını insan diline çevirmesi, anlamlarını insana açıklayan bir konuşma yapması gerekir.

Bu konuşmaların birbirleriyle çelişmemesi, hatta birbirlerini açıklamaları ve onaylamaları beklenir. Kâinatın şahitliğine ters düşen bir ifade, o ifadeyi taşıyan metnin kâinatın Yaraticısına ait olmadığı, yani kutsal olmadığı, yani belgesidir.

Kâinat ile kutsal metin arasındaki bu karşılıklı ilişkiyi kuracak olan insandır. Kâinatı anlamakla görevli insanın, bu görevini yerine getirirken kullandığı tüm özelliklerinin -akıl dahil tüm duygularının- evreni ve kendisini yaratan tarafından verildiğini daima göz önünde bulundurması gerekir. Eğer hem evrenin ve hem de insanın yaratılmışlığı kabul edilmezse, o takdirde her şey saçma olur. Yani, her ne şekilde olmuşa kasıtsız olarak oluşmuş olan bir şeyin, bir kastı zorunlu kılan anlamı taşıması imkânsızdır. Eğer insan evrenden bir anlam çıkarmaya teşebbüs ediyorsa, hem insanın ve hem de evrenin kasıtlı olarak yapılmış olduğunu kabul etmek zorundayız.

Akıl dahil tüm duygularının Yaraticısının, evrenin Yaraticısı olduğunun bilincinde olan insanın, evreni yorumlama çabasında, kendi yorumunun doğruluğunu kontrol edebilmesi için, kutsal metin denilen Yaraticının kelimelerle konuşmasına, yani Kelâmullaha ihtiyacı vardır.

Sonuç olarak, fonksiyonları farklı olmakla birlikte şu üç unsurun birbirleriyle denklediğini görmekteyiz. Şöyle ki:

a. Evren: Yaraticının fiil ve hal diliyle yaptığı bir konuşmadır.

Fonksiyonu: Yaraticının sözü olduğu iddiasıyla ortaya çıkan metinlerin, gerçekten Yaraticının sözü, yani kutsal metin olup olmadığına anlaşılmasında insanın elinde nesnel bir delil olmak.

Hedefi: Sessiz konuşmasıyla insana Yaraticısını tanıtmak.

b. Kutsal Kitap: Yaraticının insanın anlayabileceği bir dille konuşmasıdır.

Fonksiyonu: İnsanı evreni anlama, yani yorumlama çabasında rehber olmak.

Hedefi: Kelimelerle konuşmasıyla insana Yaraticısını tanıtmak.

c. İnsan: Evreni ve kutsal metni kendinde buluşturan bir fihristedir.

Fonksiyonu: Evrenin sessiz konuşmasının tanıklığı altında kutsal metni tespit etmek. Aynı zamanda, ölçü birimi olarak kullanılmak üzere kendisine verilen duygular aracılığıyla evren ve kutsal metin arasındaki uyumluluğu anlamak ve bu uyumluluğun gerçekliğini onaylamak.

Hedefi: Evrenin tanıklığı ve vahyin, yani kutsal kitap ve peygamberin rehberliği altında duygularıyla birlikte kendisinin Yaraticısını tanımak.²³

Şimdi ise, önce, kutsal metin tanımına uyan kitapların genel karakteristik yapısını tespit etmede dikkat edilecek iki konu üzerinde duracağız. Bunlardan birincisi, kutsal kitapların birer 'tenezzülât-ı İlâhiye' olduğudur. İkincisi ise, kutsal

²³ Buraya kadar yapılan tahliller, Risale-i Nur'un geneline yayılmış bir anlayıştan faydalanılarak yapıldı. Fakat, konumuz olmadığı için 'peygamber' boyutu ihmal edildi. İnsanın tanımı ve görevi için özellikle şu sayfalardan yararlanıldı: 136,241-246,315,828,850,863,878,955,960 ve 1215.

metnin tarihselleştirilemeyeceğidir. Sonra da, Kur'an'ın, bütün yönleriyle kutsal metin tanımına tam uyduğu konusunda Nursi'nin getirdiği izahlara geçeceğiz.

a. Tenezzülât-ı İlâhiye

"Tenezzülât-ı İlâhiye te'nis-i ezhan içindir."(2035/2).

Bediüzzaman Said Nursi

Kutsal kitapların muhatabı insanlardır. Dolayısıyla, onların akıllarına ve kabiliyetlerine göre konuşmak gerekir. Sonsuz ilmiyle konuşan şu âlemin Rabbi, muhatabının hissine, fehmine uygun bir üslup ile konuşacak ki, konuşmadaki maksadı gerçekleşsin.

İlâhî kelâm, belâgatın gereği, beşerin kullandığı dil ile ve hatta onun üslup ve şivesiyle konuşacak ki, muhatap, söylenilen söze yabancı kalıp korkmasın. Eğer Yaratıcı, insanlara vereceği bilgileri, onların anlayacağı dilde ve ölçülerde vermezse, insanlar ne o sözü dinlerler ve ne de ondan faydalanırlar. Zaten belâgatın gereği de budur. Nursi, "Bir çocukla konuşup söz anlatmak, bir filozofla konuşmaktan aşağı değildir." der.

Söylenilen bir söz, bir yönüyle konuşana bakar, onu tanıtır da, daha çok muhatabına bakar; değerini muhatabının kavrayışına ve faydalanma kapasitesine ne kadar uygun olup olmadığına göre kazanır. Kutsal metinlerdeki konuşmanın, muhatabının kavramasına uygun bir ölçü ile yapıldığını dikkate almadan, konuşanı değerlendirip, "sonsuz ilim sahibi, tüm evrenin ezelden ebede kadar yaratıcısı bir İlâh, bir insan gibi mi konuşur?" demek, yanlış bir çıkarım olur. Sonsuz kudrete göre, bir atomu yaratmak ile bir galaksiyi yaratmak arasında hiçbir fark yoktur. Sonsuz ilme göre de, en basit bir beşer kelâmıyla konuşmak bir eksiklik ya da yetmezlik değil, bilâkis, hikmetli oluşun, anlamlı bir tercih yapılmış olduğunun göstergesidir.

Aralarında bir münasebet, bir muamele, hatta bir konuşma olan iki şeyin, mutlaka birbirine benzemesi veya eşit olması gerekmez. Bir yağmur damlacığında ışığını yansıtan güneşin, o damlaya eşit olduğunu söylemek hata olacağı gibi, Yaratıcının da insanların şu dünya ile ilişkilerini bir düzen altına almak için yapmış olduğu konuşmasındaki basit ifadeleri, Yaratıcıya yakıştıramamak veya 'kâinatın Yaratıcısı böyle basit şeylerden bahsetmez.' Demek de hata olur. Nursi'nin kendi ifadesiyle, "Tanzif ve tanzim için yapılan İlâhî bir program, itirazlara mahal olmaz."

Kutsal metinler bütün insanları irşad için yapılmış bir İlâhî konuşmadır. İnsanların çoğunluğu ise avamdır. İnce noktaları göremeyebilirler. Bir çocukla konuşan, çocukça ifadeler kullanır. Öyle de, kutsal metinlerde muhatabı incitmeden, basit ve daha çok zahire bakan yönüyle evrenden örnekler seçilir ve eğitim yapılır. Her zaman gözleri önünde müşahede ettikleri olaylar hatırlatılır. Yağmurun yağması, semavatın düzenli ve süslü yaratılması, insanların en çok faydalandığı yi-

yecek ve giyeceklerden bahsedilmesi, onların Yaraticıyı tanınması için yeterli delillerdir. Hatta, avamın kolaylıkla okuyabileceği büyük harflerle yazılan bir yazı gibi, meselâ, yeryüzünün bahar mevsiminde yeni baştan diriltilmesi örneğini sık sık insanlara hatırlatmak ve onların bu dünyadan sonra tekrar diriltileceklerini öğretmek belâgatın gereğidir.

Kutsal metinlerin ana hedefi, değişik dönemlerde yaşayan her tabakadan insanı, Yaraticısını tanımaya, hayatını yaratılış maksadına uygun bir şekilde düzenlemeye davet etmektir.

Özetle, bu metinlere muhatap olunurken şu noktalara dikkat edilmelidir:

a. Kutsal metinle konuşan, sonsuz ilmiyle, bütün zamanlardaki bütün insanlara konuşuyor.

b. Konuşan, yabancılaşmayı önlemek üzere, muhatabının anlama kabiliyeti düzeyine inmektedir.

c. Konuşma, çok çeşitli anlama kabiliyeti olan kişilere göre değişik anlamları içermektedir.

d. Muhatapların çoğunluğunu teşkil eden avamın anlama düzeyinde bir konuşma olmasına rağmen, havastan olanlar da hususi olarak kendilerine muhatap oluyor gibi dinleyebilirler.

e. Evrenden verilen örnekler, evrenin Yaraticısını tanıtmaya amacını güttüğü için, bu örnekleri evren hakkında bilgi veren izahlar olarak algılamamak gerekir.

f. Kutsal metinler, yaratılışın sırlarını öğretmek için insanları eğitmek amacıyla yazılmışlardır. Bu nedenle, insanın iradesini elinden almadan aklına kapı açıp gerçeği görmeye ve ona göre tercih yapmaya davet ederler.²⁴

b. Kutsal Metinler Tarihselleştirilemez

Kur'an, "kıssadan yalnız bir hisse ve bir hikâye-i tarihiyeden

bir ibret değil, belki bir küllî düsturun efradı olarak

her asırda ve her tabakaya hitap ederek

taze nazil oluyor."(972/2).

Bediüzzaman Said Nursi

Bir sözün güzelliğini ve değerini anlamak için şu dört unsura dikkat etmek gerekir:

a. Mütekellim: Kim söylemiş?

b. Muhatap: Kime söylemiş?

c. Maksat: Niçin söylemiş?

²⁴ 'Tenezzûlât-ı ilâhiye' alt başlığı altında yapılan bu çalışma, Risale-i Nur'un aşağıda verilen sayfalarından faydalanılarak özetlenmiştir: 173-176, 185-186, 651/1, 906/2, 1156/2, 1171/1, 1230-1231, 1248-1250, 1308-1309, 1327, 1345-1346, 1361, 2035/1, 2342/1.

d. Makam: Ne makamda söylemiş?

Öncelikle, "kelâm, mütekellime bakar." Bir sözün ulviyeti ve kuvveti o sözü söyleyene göre artar veya azalır. Nursi'ye göre, kutsal metinleri inceleyen kimsenin en çok dikkat edeceği nokta şudur: Konuşan, bütün âlemlerin ve zamanların Rabbi ve Yaratıcısı sıfatıyla konuşmaktadır. Yaratıcının yaratması daimî olduğu gibi, konuşması da daimî olmalıdır. Nasıl ki yaratıcılığı mutlaktır, ilmi de mutlaktır, kelâmı da mutlaktır; zaman ve mekân sınırlamasına tabi olamaz. Bu nedenle bir kutsal metinde aranacak en önemli özellik, madem ki Yaratıcının konuşması olduğu iddiasıyla karşımıza çıkıyor, o halde, mütekellimin, yani konuşanın "kavl ile fiili birleştirerek" konuşması ve bunda hiçbir çelişkinin bulunmaması gerekir. Diğer taraftan bu kutsal metin, zaman ve mekân sınırları içinde, bir insan sözü gibi okunur ve değerlendirilirse, yani tarihsel bir metin gibi okunursa, bu takdirde de okuyucudan kaynaklanan bir hata nedeniyle doğru anlaşılabilir.

Nursi, kutsal metinlerin, Yaratıcının kendi fiilini, insanın hem gözüne, hem kulağına hitap ederek yaptığı bir açıklaması olarak görür. Yaratıcının fiili nasıl ki zaman ile sınırlanamaz, konuşması da sınırlanamaz. Sanki bu metinde Yaratıcı, "Bakınız, işte bunu yaptım. Böyle yapıyorum... bunun için işte bunu böyle yapıyorum." der. Bu tarzın tam bir tutarlılıkla gerçekleştiğini göstermek için Nursi, Kur'an'dan örnekler verir.

Tarihselleştirilerek yapılan bir okumanın özellikle Kur'an'ı anlamada en büyük bir engel olduğunu, Kur'an'ın iddiasına tam zıt bir tavırla ona muhatap olmak anlamına geldiğini, onu anlamak değil, anlamamak için bir bahane olduğunu savunur. "Kur'an'ı yeni nazil oluyor gibi okumak ve dinlemek" gerektiğini, şu anda Kur'an'ı okuyan kimsenin, doğrudan doğruya "Mütekellim-i Ezelî olan Allah'ı dinliyor gibi" okuması gerektiğini de ifade eder. "Evet, Kur'an, bir hutbe-i ezeliye olarak umum asırlardaki umum tabaka-i beşeriyeye birden hitap ettiği için", her asrın insanı, "her asra göre, güya o asra mahsus gibi" Kur'an'ı okumalıdır. Kur'an'ı inceleyen herkes anlar ki, zaman içerisinde Kur'an ile gelen açıklamalar değer kaybına uğramıyor, bilâkis, anlamları daha da açık bir şekilde anlaşılıyor: "Zaman ihtiyarladıkça Kur'an gençleşiyor, rumuzu tavazzuh ediyor."

Kutsal kitaplarda Mütekellim, kendi sanatını tanıtan bir Sanatkârın tavrı ve ifadesini kullanarak değişik asırlarda, çok değişik düzeyde zekâ ve anlama kabiliyeti olan insan tabakalarına muhatap olur. Aynı zamanda bu insanların yalnızca akıllarına değil, kalblerine, duygularına, ruhlarına, fikirlerine muhatap olur ve onları terbiye eder. Madem ki kutsal metin, Rabbülâlemin vasfıyla Yaratıcının sonsuz ilmiyle konuşmasıdır, ondan belli bir zaman diliminde yaşamış insanların bilgilerini düzeltmek gibi sınırlı bir görev beklenmemeli ve ona göre değerlendirilmemelidir. İnsanın ve kâinatın yaratılışındaki amacı açıklarken, aynı zamanda insanın duygularını tatmin edip, o amaca yönelik yaşamasını sağlayacak bir kalbî ve ruhî terbiyeyi de gerçekleştirmesi beklenir.

Şimdiye kadar Batı dünyasında kutsal metinler, özellikle Kur'an üzerinde yapılan çalışmalarda en çok dikkat çeken nokta, tarihselleştirilmedi. Belli bir zamanda belli bir insan tarafından yazılmış bir metin gibi görülerek okunan Kur'an; okuyucu gözünde bütün özelliklerini kaybetmek zorunda bırakıldı ve öylece de Batı dünyasına takdim edildi. "Böylece," der W.C. Smith, "Kur'an, Batılılar tarafından gerçekten hak bir kutsal metin olarak görülmedi, Aslında hak olup olmadığına bakılmaksızın, hiçbir zaman bir kutsal metin gibi telâkki edilmedi. Yalnızca sıradan bir kişinin yazdığı bir kitap gibi okunup incelendi ve muamele gördü."²⁵

Kutsal bir metin olma iddiasında olan bir kitabın, meselâ, Kur'an'ın bir insan yazması gibi kabul edilip okunması sonucunda ortaya çıkacak olan gülünç çelişkilerden kurtulmak için, mutlaka, geçici dahi olsa, bir metin, kendi iddiasının prensipte doğruluğu önkabulüyle okunmalıdır. Ancak, Gadamer'in ifadesiyle, "through solid grounds offered by reason", yani "mantığın önerdiği sağlam temeller aracılığı ile" tam bir eleştiriden geçtikten sonra, eğer mantığın sağlam temelleriyle çelişen bir sonuç çıkarsa söz konusu metnin kutsal olamayacağı yargısına ulaşılır.²⁶

Özellikle Kur'an için bu tutum zorunludur. Çünkü Kur'an, bütün iddialarını evrenin şahitliğine havale eder ve evrenin Yaraticısının konuşması olduğunu iddia eder. On dört asırdan beri ileri sürdüğü inanç esaslarından herhangi birinin, evrenin tanıklığına ters düştüğünü iddia eden ve bunu ispatlayan çıkmamıştır. Hatta Kur'an, kendisini kutsal kitap olarak tanımayanlara karşı nüzulünden beri meydan okumasına rağmen bir kişi Kur'an'da bir çelişkili iddia ya da ifade gösterememiştir. Nursi, demek fikirle Kur'an'a karşı çıkmak mümkün olmadı ki, ona inanmayanlar kılınçla, savaşa karşılık verdiler, der.²⁷

c. Kur'an Nedir?

"Kur'an kâinat kitabının kıraatidir."(651/1)

Bediüzzaman Said Nursi

Nursi'nin yaptığı Kur'an tanımlarına dikkat edilecek olursa, Kur'an, kâinat ve insan üçlüsü arasında vazgeçilmez bir ilişki görülmektedir. Bu tanımlarda öncelikle, kutsal bir metin olarak Kur'an'ın doğru anlaşılması hedeflenmiştir. Ayrıca, her bir tarif, Kur'an'ın belirgin bir özelliğini ön plâna çıkarır.

²⁵ Wilfred Cantwell Smith, "The True Meaning of Scripture: An Empirical Historian's Nonreductionist Interpretation of the Qur'an", *International Journal of Middle East Studies*, II (1980), 469.

²⁶ Bir metnin kendi iddiasının önkabul olarak benimsenip öylece okunması gereği üzerine yapılan tartışmalar için bkz. Gadamer, *Truth and Method*, 244-275 ve Richard J. Bernstein, *Beyond Objectivism and Relativism: Science, Hermeneutics, and Praxis*, 126-131.

²⁷ "Kutsal Metinler Tarihselleştirilemez" alt başlığı altında yapılan bu çalışma, Risale-i Nur Külliyyatı'nın aşağıda verilen sayfalarından özette çıkarılmıştır; detaylı bir inceleme için bkz. 173-174,179/1,183/1,195-196,492-497,540/1,573/2,912-913,972,1335/2,2019,2340/1.

Nursi'nin Kur'an tariflerini özetle şöyle sıralayabiliriz:

- "Kur'an, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesidir."
- "Bütün semâvat ve arzın Hâhki namına bir hitaptır."
- Bütün âlemlerin Rabbi itibariyle Allah'ın kelâmıdır."

Kâinat, her cümlesi, her kelimesi ve her harfi hikmetli, anlamlı olan büyük bir kitaptır. Bu büyük kitabın küçültülmüş bir nüshası olan Kur'an, her cümlesiyle aynı hikmeti ilân eder. "Kur'an," der Nursi, "şu kâinatı yapan ve idare eden ve işlerinin listesini ve fihristesini, tabir caizse programını yazan, gösteren bir Zâtın beyanına yakışır bir tarzdadır." Kur'an'ı okuyan herkes anlayacaktır ki, bu kitap, bütün evreni bir saray gibi yöneten Zâtın konuşmasıdır.

- "Şu âlem-i şehadet kitabının müfessiridir."
- "Âyat-ı tekviniyeyi okuyan mütenevvi dillerinin tercümanıdır:"

Kur'an'ın değişik dillerle konuşan yaratılış ayetlerinin müfessiri oluşundan bahseden Nursi, bir noktaya dikkatimizi çeker: Kur'an'ın esas maksadı, evrenin ve insanın nereden gelip, nereye gidiyor olduğu, yaratılışın anlamı ve amacı gibi sorulara cevap vermektir. Yaratılış ayetlerinden bahsetmesi de esas itibariyle evrenden bahsetmek için değil, bilâkis, evrenin Yaratıcısını, peygamberleri tanıtip, insanların ölümden sonra tekrar cismen diriltileceğini, evrenin tanıklığı altında haber verip, onları yeryüzünde adaleti tesis etmeye çağırmasıdır. Yani, "Kur'an, mevcudata kendileri için değil, Mücidleri için bakıyor." İnsanı, evrendeki olan olayların bizzat kendilerinin nasıl oldukları değil, özellikle sıradan gibi görünen yaratıkların sonsuz kudret mucizeleri oluşu ilgilendirir. Materyalist bilimlerin ve Kur'an'ın evrenden bahsediş amaçlarının farklılığını vurgulamak için Nursi, "Fen, hâlıkı işe katmıyor, Kâinatın ahvalinden bizatihi bahsediyor." Kur'an'ın ise, "o adiyat altındaki harikulâde mucizât-ı kudretini ve mânidar sûtür-u hikmetini ders vermek..." ve "Hâlıkın azamet-i kudretini efkâr-ı âmmeye ibraz etmek" gibi bir amacının olduğunu söyler. Bunun için insanlara, yaratıcılarını bütün özellikleriyle tanıtmayı ve bu dünyadaki görevlerini öğretmeyi amaçlayan Kur'an, insanların çoğunluğunun rahatlıkla anlayabileceği en zahir ve bedihi örneklerden bahseder. Yoksa, insanların kavraması zor olan, özel incelemelere ihtiyaç gösteren olaylardan bahsetseydi, hikmetsiz olurdu. İnsanlar, yaratıcıyı ve ahiret âlemini tanıtmak için getirilen delilleri anlamakta güçlük çekerlerdi. "Delilin müddeadan dahi hafi olması, makam-ı istidlâle uymaz." der, Nursi.

- "İsm-i Âzamın muhitinden nüzul ile Arş-ı Âzamın bütün muhatına bakan ve teftiş eden hikmetfeşan bir kitab-ı mukaddestir."
- "Zeminde ve gökte gizli esma-i İlâhiyenin manevî hazinelerinin keşşafıdır."
- "İsm-i Âzamdandır, her ismin mertebe-i âzamından gelmiştir."
- "Rububiyet-i mutlaka cihetinde bir mükâlemedir."

Kur'an'ın, yaratıcı İlâhtan başka hiçbir yaratığın İlâh özelliklerine sahip olmadığı konusundaki davasına evrenden getirdiği delillerde de hiçbir çelişki

gösterilememiştir. Bütün bu özellikler gösteriyor ki, kendisi yaratık olan birisi, sınırlı görüşüyle uluhiyetin sınırsız, mukaddes hakikatlerini kuşatamaz ki, hiçbir çelişkiye düşmeden anlatabilsin. Demek ki, Kur'an, küllî, tüm evreni ezelden ebede kadar kuşatan bir ilim sahibinin sözüdür ki, mutlak İlahın özelliklerini, çelişkisiz bir şekilde ve tam bir tutarlılık içinde anlatıyor.

• "Âlem-i şهادette âlem-i gaybin lisanıdır."

• "Şu âlem-i şهادet perdesi arkasında olan âlem-i gayb cihetinden gelen hitâbât-ı ezeliye-i Sübhâniyenin hazinesidir."

• "Sutûr-u hâdisâtın altında muzmer hakaikin miftahıdır."

• "Zat ve sıfat ve esmâ ve şûn-u İlahiyenin kavli-şârihi, tefsiri, tercümanıdır."

Kur'an'a muhatap olan insan bilir ki, Yaratıcı kendisiyle bu âlemde konuşuyor. Dolayısıyla, Kur'an'ın getirdiği haber, bu âlemin işaret ettiği âlem olan *gayb âlemi* hakkındadır. Fakat gösterdiği deliller *şهادet âlemi* olan bu âlemdendir. Böylece, şهادet âleminde Kur'an'a muhatap olan okuyucu, yaratık cinsinden olmadığı için görülemez olan gayb âlemini tanır. Gaybî olan Yaratıcının özellikleri ancak bu yolla öğrenilebilir.

• "Bir kitab-ı hikmettir."

• "Bir kitab-ı fikir, kitab-ı marifettir."

• "Nev-i beşerin hikmet-i hakikiyesidir."

Kur'an, insanlara taklit yolunu değil, araştırmayı ve görüşlerini delillendirmeyi öğretir. İnsanlık ne kadar önyargılarını terk edip, hür düşünmeyi tercih ederse, o kadar Kur'an'ı daha iyi anlayacaktır. Nursi'ye göre, istikbalde insanlar peşin hükümlerden sıyrılıp, akıllarını kullanarak evreni anlamaya çalışacakları için, "bütün hükümlerini akla tespit ettiren Kur'an" tüm insanlığın rehberi olacaktır.

• "Şu âlem-i insaniyetin mürebbisidir."

• "İnsaniyeti saadete sevk eden hakikî mürşidi ve hâdisidir."

• "Hedefi ve gayesi, bilmüşahede, saadet-i ebediyedir."

• "İnsana bir kitab-ı şeriat, kitab-ı davet, kitab-ı dua...dır."

Yaratıcısını tanıyıp yalnızca Ona kulluk etmekle görevli olarak şu dünyaya gönderilen insana, onun kabiliyetine en uygun rehberliği Kur'an yapar. İnsana hem evreni, hem de kendini en gerçekçi biçimde okumayı Kur'an öğretir. Önyargısını değil, aklını ve kalbini özgürce kullananlar, Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu anlarlar ve ondan faydalanırlar.

Nursi, yukarda yaptığı tanımların sonucunda şöyle bir yargıya ulaşır: "Şu sırdandır ki, 'Kelâmullah' ünvanı, kemâl-i liyakatle Kur'an'a verilmiş ve daima da veriliyor."²⁸

²⁸ Kur'an Nedir?' alt başlığında yapılan bu çalışmada Risale-i Nur Külliyyatının şu sayfalarından yararlanılmıştır: 177/2, 181/1, 187/2, 200-201, 337/1, 454/1, 970/2, 972-973, 975/1, 1228/1, 1231, 1362-1363, 1404/2, 1848/1, 1963/2, 1986-1987, 1997/2, 2036/1.

BÖLÜM VI KUR'AN'DAN KÂİNATA

"Kâinat meşid-i kebirinde Kur'an kâinatı okuyor." (12/1)

Bediüzzaman Said Nursi

Risale-i Nur'da Kur'an'ın cümleleri için kullanılan 'ayet' sözcüğü, evrendeki her bir mevcut için de kullanılır. Birisi, Allah'ın kelâmının âyetidir; diğeri Allah'ın kudretinin âyetidir. Kur'an-kâinat iç içeliğinde şimdiye kadar kâinat âyetlerinin Kur'an'a delâletlerini inceledik. Bu bölümde ise, Kur'an âyetlerinin kâinat âyetlerine delâletlerini Nursi'nin nasıl değerlendirdiğini göreceğiz.

Yaratıcının *kal* diliyle bir konuşması olan Kur'an, elbette ki, evrenin *hal* diliyle yaptığı konuşmayı insan diline tercüme edecektir. Yalnız tercüme ile kalmayacak, kâinat kitabının zaman içinde gözler önüne serdiği sayfalarında kudret kalemiyle yazılan yaratılış âyetlerinin anlamını, "asırlar sırasında dizilen zîşuurlara ders verip" tefsir de edecektir.

Kur'an'da kâinattan doğrudan bahseden âyetleri okuyan kişi anlar ki, Kur'an, mevcudata Yaratıcıları hesabına bakar. "Ne kadar güzel yapılmış; ne kadar güzel bir surette Saniinin cemâline delâlet ediyor, der. Ve bununla kâinatın hakikî güzelliğini gösterir:" Bu âyetler, onları sınırsız bir fezada, kararsız fani bir dünyada, vazifesiz, şuursuz, cansız, perişan bir vaziyette gören insana, alışılmışlık engelini aşmasını hatırlatır. En basit, sıradan gibi görünen bir örümceği, arıyı, karıncayı, ineği, fili, inciri, insanı konu başlığı yapar. Galaksilerden, yıldızlardan, güneşten, aydan, yağmurdan, şimşekten, gök gürültüsünden, dumandan, atmosferden, geceden, gündüzden, günbatımından, şafaktan, deveden, sudan, ağaçlardan, üzümünden, nardan, hurmadan, baldan, zeytinden, tutun demire, dağa, taşa varıncaya kadar, insanın görüp de kıymetini tam değerlendiremediği küçük büyük her şeyi insanın gündemine getirir. Ülfet ve âdet perdesini yırtar; insanların dikkatini çeker ve onların akıllarına tükenmez bir ilim hazinesi takdim eder.²⁹

Kur'an, bütün varlıkların nasıl birbirleriyle karşılıklı yardımlaşma içinde olduklarını, birbirlerini sevdiklerini, hep birlikte insanın hizmetine koştuklarını anlatır. Varlıkları insana *kardeş ilân* eder. Onların *en basiti* gibi görünen bir sineği bile dikkatle izlenmesini ister: 'Ondaki mesajı oku, o "âdi" gibi gördüğün sinekteki fevkalâde mucizevî yaratılışa dikkat et, bütün insanlar, hatta bütün evren toplansa bir sineği bile yaratamazlar. Sınırsız sayıda, bollukla ve kolaylıkla yaratılan şu sineğin

Bu bölümde yapılan Kur'an tanımları ise şu sayfalardan alınmıştır: 51/1,95/2,161-162,336-338,1158,1403-1404.

²⁹ Kur'an'da doğrudan doğruya kâinattan bahseden, insanı onlar üzerine düşünmeye davet eden âyetler pek çoktur. Bu âyetlerin birçoğunda bahsi geçen varlıkların kendilerinin 'âyet' olduğu da açıkça ifade edilir. Aşağıda varlıklardan doğrudan bahseden âyetlerin bir listesi verilmiştir:

bir kanadının bile nasıl Yaratıcısının sonsuz özelliklerine tanıklık yaptığını gör ve evrende hiçbir şeyin anlamsız olmadığını anla.' der, ikaz eder.

Kur'an varlıklardan bahsederken, onların birer lâfız, manalarının ise, esmâ-i ilâhiye olduğunu öğretir. Nursi'nin tasviriyle, Kur'an, kâinat kitabını okurken insanın dikkatini ondaki düzene ve kasta çeker; mevcudatın daima memnuniyetle bir vazife ifa ettiğini, Yaratıcılarının özelliklerini ilân etmekten ne kadar mutlu olduklarını insana gösterir. Böylece Kur'an'ı okuyanın gözünde kâinat canlanır, cansız maddeler insana konuşmaya başlar ve onun bir sohbet dostu olur.

Kur'an'ın, inanç esaslarını kâinattan örnek vererek anlattığına daha önce de değinmiştik. Kur'an'ın bu özelliğini Nursi, Risaleleleri'nde, inanç konularını ele aldığı her bölümde mutlaka değerlendirir. Meselâ, Yasin Suresi'nin, "Odur ki, yemyeşil ağaçtan size ateş çıkarır" anlamındaki 80. ayetinin, öldükten sonra dirilmeye nasıl örnek getirdiğini şöyle anlatır: "Size ağaç gibi kesif, sakil, karanıklı bir maddeden ateş gibi lâtif, hafif, nuranî bir maddeyi çıkaran bir zattan, odun gibi kemiklere ateş gibi hayat ve nur gibi bir şuur vermeyi nasıl istib'âd ediyorsunuz?"

Nursi, kâinatın bu görevini kabul etmeyen materyalist bilimin ise, Kur'an'ın yaptığıнын tam tersini yaptığını savunur. Materyalist bilimlerin evreni en ince detaylarıyla incelemeyi amaçlamalarına rağmen, onun anlamını kavramada gösterdikleri ilgisizliği şöyle dile getirir: Materyalist bilim, mucizevî bir yaratılışa sahip olan şu âlemi, alışılmışlık perdesi altında saklayıp, sanki bir anlam taşıymıyormuş gibi inceler. Meselâ, harika bir kudret mucizesi olan insanın yaratılışındaki anlama insanların dikkatini çekmek yerine, bunu anlam taşımayan, sıradan, maddî bir ceset olarak inceler. Fakat, insanın mükemmel yaratılış kuralının dışına çıkmış, üç ayaklı yahut iki başlı bir insanı, alışılmışın dışında, garip bir yaratık olarak insanların dikkatlerine teşhir eder. Alışılmışın dışındaki nadir ve bir hikmete binaen yaratılan yaratıkları bahane edip, her zaman gözlemlediğimiz yaratıklardaki apaçık hikmetleri görmemezlikten gelip yaratılışı anlamsızlıkla itham etmek ister. Sanki, 'normal' dediğimiz mükemmel yaratıkların dikkate değmez olduğunu ima eder.

Kur'an ve İnsan

"And olsun ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık"

Kur'an, Tin Suresi (95):4

Kur'an, insanı bütün yönleriyle değerlendirir. Ona göre insan, güzel sanathı yaratılışıyla, anlayan, anladığını ifade eden, duygularını belâgatlı bir şekilde dile getiren, kâinatın *natık*, yani konuşan bir parçasıdır. Bu haşmetli kâinatın dikkatli bir seyircisi ve şu hikmetli mevcudatın, anlama kapasitesine sahip bir mütalâcisidir. Bu yaklaşımıyla Kur'an, insan ile evren arasında ayrılmaz bir ilişki kurar.

Kâinatın Rabb'inin kutsal metinlerle konuşmasına karşı, insan da Rabbe muhatap olur. Maddî, cismanî, et ve kemikten yapılmış kafasında, manevî, gaybî, hayat-

tar olan beyan ve "hitap çiçeği" açılır. Rabb'inin konuşmasını kendi dilinde yansıtır, *hitab-ı İlahî çiçeği* olma gibi çok ulvî bir görevi üstlenir.

Eğer insan kendini muhatab-ı İlahî bilir, Yaratıcısının konuşmasına kulak verirse, kâinatın anlamını, kâinatın Yaratıcısından öğrenmiş olur. Böylece, kâinatın anlamlı yaratılmasındaki amaç, bilinçli insan tarafından anlaşılmasıyla gerçekleşmiş olur. Eğer Kur'an olmasaydı, kâinat tam olarak anlaşılmazdı; kâinat anlaşılmazsa yaratılış amacı gerçekleşmemiş olurdu.³⁰

Sonuç

Bu çalışmada, varlık âleminin nasıl anlaşılması gerektiği ve Risale-i Nur'da bu anlamının temel yaklaşımlarının ne olduğu incelendi. Hangi esaslara göre varlık âlemini anlamaya çalışıldığını tespit etmek için, Risale-i Nur'un âlem tasavvurunun öncelikle çalışılması gerekiyordu.

Evrenden doğru bir anlam çıkartmak için, en küçük birim olarak tanımlanan zerrenin, zaman ve mekân boyutunda gösterdiği değişimler doğru bir şekilde yorumlanmalıdır. Bu nedenle, Risale-i Nur'un zerre hakkındaki görüşü irdelenmeden, onun evrenden anlam çıkarma metodunu tespit etmek mümkün olmazdı. Ona göre, evrende her bir varlık, ne kadar küçük olursa olsun, evrenin tümünün taşıdığı mesajı, kendi boyutunda taşıyacak kapasitede yaratılmıştır. Bu algılamayı Said Nursi, risalelerinde en çok referans verdiği İsrâ suresinin 44. ayetinden esinlenerek geliştirir.

Nursi'ye göre, daima hareket halinde yaratılan zerreler bu halleriyle, evrenin statik değil, dinamik olarak algılanması gerektiğini söylerler. Evrenin yaratıcısı, bilinçli yarattığı insanlara Kendini tanıttırmak için evreni konuşmaktadır. Evren artık yalnızca bir kitap olarak çalışılmamalı; anlamları devamlı yenilenen bir konuşma olarak dinlenmelidir.

Evreni konuşturanın ve o evrene muhatap olan insana söz ile konuşma özelliği verenin kendisinin konuşmaması mümkün değildir. Bir yaratık olarak evreni yorumlamaya çalışan insana, Yaratıcı, onun anlayabileceği bir düzeyde konuşmasıyla, bu evrenin neye işaret ettiğini bildirmesi gerekir. Kutsal metinler bu bağlamda değerlendirilmeli ve evren gibi bu metinler de, Yaratıcının zaman ve mekân ile sınırlanamayan sonsuz ilmiyle yaptığı bir konuşma olarak dinlenmeli, yani tarihselleştirilmemelidir.

Hem evrenin ve hem de kutsal metnin muhatabı olan insan, evrenin tanıklığı ve kutsal metnin rehberliği altında Yaratıcısını tanıyabilir. İnsan, hakikati bulmada tek

³⁰ 'Kur'an'dan Kâinata' başlığı altındaki bu çalışmamız, Risale-i Nur külliyyatının aşağıda verilen sayfalarından yararlanılarak yapılmıştır: 12/1,49-50,52/2,53/2,90,132/2,141/1,179/1,188/1,189/2,338/2,454, 641/2,651/1,911-912,1346/1,1395-1396,1861/2,2011/2.

başına bırakılmamıştır. Aynı kaynaktan gelen dört ayrı aracı birbirlerinin tanığı olarak kullanır.

Evren: Yaratıcının fiilî bir konuşması olarak, kutsal metnin gerçekten kutsal olup olmadığına anlaşılmasında insanın elinde nesnel bir delildir.

Kutsal metin: Tanımı gereği, evrenin Yaratıcısının konuşmasıdır ve insana evreni anlama çabasında rehber olur.

Peygamber: Yaratıcının görevlendirdiği bir elçi olarak, evrenin ve kutsal metnin nasıl anlaşılacağını öğretir. Aralarındaki uyumluluğu yaşantısıyla insanın gözlemine sunar.

İnsan: Yaratıcısının kendisine verdiği duygularını ölçü birimi olarak kullanıp, evren ve kutsal metin arasındaki uyumluluğu anlar ve bunun gerçekliğini peygamberin örnekliğinde de gözlemleyerek onaylar.

Nursi, insanlar önyargılarını terk ettikleri oranda, bu dört aracı özgürce kullandıkları takdirde, bütün hükümlerini akla tespit ettiren Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu anlayabileceklerini savunur. Evrenin doğru anlaşılması için, doğru bir kutsal metnin rehberliği altında okunması önemlidir. İleriye sürdüğü inanç esaslarını, evrenin tanıklığına havale ederek Kur'an'ı okuyan herkes, evren-Kur'an uyumluluğunu görerek, onun kutsal bir metin olduğundan emin olabilir.